

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
Кафедра дошкільної освіти

ТЕМА РОБОТИ
МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»

Насібович Анна Юріївна

Студентки групи ДОМ-1-24-1.4з

Науковий керівник: Карнаухова А. В., к.пед.н.,
доцент кафедри дошкільної освіти

Допущено до захисту

Протокол № від

Завідувач кафедри

дошкільної освіти _____ Олена ПОЛОВІНА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	7
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми мовленнєвого розвитку дітей раннього віку	7
1.2. Особливості розвитку мовлення у дітей від одного до трьох років	15
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	25
2.1. Виявлення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дітей раннього віку	25
2.2. Реалізація педагогічних умов у процесі формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку	31
2.3. Аналіз результатів проведеного дослідження.....	63
2.4. Рекомендації вихователям з формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.....	66
Висновки до розділу 2	79
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

У роботі з дітьми раннього віку триває пошук і забезпечення природовідповідних компонентів середовища, які б допомагали повноцінному становленню мовленнєвої особистості.

Проблема формування і розвитку мовлення є досить актуальною, адже саме у період становлення мовленнєвих навичок закладаються основи пізнавальної діяльності особистості. Всебічний розвиток особистості неможливий без оволодіння всіма багатствами рідної мови.

У Конвенції про права дитини записано, що держави-учасниці забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до такої інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю [34].

Ранній вік – це період підвищеної чутливості дитини до мови дорослих. Формування мови в цьому віці є основою всього психічного розвитку дитини. Якщо з будь-яких причин (хвороба, обмежене спілкування) мовні можливості дитини не використовуються в достатній мірі, то подальший загальний рівень розвитку починає гальмуватися.

Розвиток мови тісно пов'язаний з розвитком мислення дитини. В мові розкривається процес і результати мислення, а оформлена в мові думка краще усвідомлюється, стає точнішою. Через спостереження і слово засвоює дитина доступні їй факти навколишнього життя. Мова є засобом передачі дітям знань про природу, побут, суспільні явища.

Без мови неможливим був би розвиток діяльності дітей. Ознайомлюючись з предметами, за допомогою слова дитина вчиться розрізняти їхні ознаки, виділяти суттєве, узагальнювати предмети за їхніми спільними ознаками. Ця складна аналітично-синтетична діяльність конче необхідна для успішної підготовки малят до школи. Адже в школі вони повинні вміти слухати і розуміти мову педагога, доповнювати висловлювання товаришів, користуватися як короткою, так і повною формою відповіді.

Розвиток мовлення в період раннього віку відбувається здебільшого у процесі емоційного спілкування дорослого з дитиною. Таке спілкування може проводитися як індивідуально з кожною дитиною, так і з невеличкими групами дітей в ході спеціально організованих ігор-занять та індивідуально-групових занять. Ефективність розвитку мовлення залежить від кількості «розмов» з дитиною, тобто характеру мовленнєвої діяльності дитини. Організоване і цілеспрямоване навчання дітей навичок мовленнєвого спілкування здійснюється в групах раннього віку в дошкільних навчальних закладах під керівництвом педагогів.

Водночас позитивних результатів у своєчасному мовленнєвому розвитку кожної дитини можна досягти лише за умови спільної роботи закладу дошкільної освіти і сім'ї. Завдання педагогічної просвіти батьків з питань розвитку мовлення дітей раннього віку покладається на педагогічний персонал дошкільних закладів.

Особливо значущими є роботи, у яких розглядається сутність і рівнева модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації. Разом із тим потрібно зазначити, що компетентнісний аспект формування національно-мовної особистості недостатньо вивчений у вітчизняній лінгводидактиці.

Натомість ознайомлення з результатами теоретичного аналізу означеної проблеми і практичним досвідом засвідчило, що питання зв'язності дитячого мовлення попри всю різноманітність пропонованих методичних систем, розглядається не лише практиками, але й науковцями в основному однобічно, з погляду оволодіння дітьми загальноприйнятими в лінгвістиці якостями зв'язного мовлення.

Актуальність роботи полягає в недостатньому вивченні особливості становлення і динаміки формування мовленнєвої компетентності в ранньому віці.

Зважаючи на це, вихователям в роботі з дітьми раннього віку особливу увагу слід приділяти саме розвитку мовлення. Мовлення дітей раннього віку необхідно

розвивати як на заняттях, так і в повсякденному житті, залучаючи до співпраці батьків.

Проте, освоєння дитиною мови відбувається не так легко, як може здаватися. В такий момент дуже важливу роль відіграє підтримка і допомога дорослих. Адже без їхньої допомоги, у дитини з часом виникають певні труднощі у спілкуванні з однолітками, з дорослими, а це в свою чергу дуже негативно впливає на психічний розвиток дитини та її майбутнє. Дещо можна виправити з часом, а дещо – ні. Особливо дефекти мови дуже болісно дитина переживає у підлітковому віці, а це призводить до того, що дитина стає замкнутою, сором'язливою.

Тому, ми вважаємо, щоб запобігти таким проблемам, необхідно дуже ретельно слідкувати за розвитком мови у дитини з раннього віку і обов'язково з нею займатися.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методичного супроводу формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

2. Розробити критерії, показники та рівні сформованості мовленнєвої компетентності дітей раннього віку та схарактеризувати педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

3. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Об'єкт дослідження: мовленнєва компетентність дітей раннього віку.

Предмет дослідження: методичний супровід вихователів з питань формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Методами дослідження є:

а) теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація;

б) емпіричні: вивчення психолого-педагогічної літератури, спостереження, педагогічний експеримент;

в) експериментальні методи: педагогічний експеримент.

База дослідження: дослідження проходило на базі ЗДО №786 «Квіточка» м.Києва в групі №2 «Конвалія».

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми мовленнєвого розвитку дітей раннього віку

Проблема розвитку мовлення дітей віку займає провідне місце в системі дошкільної освіти, оскільки мовлення є базовим компонентом формування особистості, одним з основних засобів пізнання світу та формування соціальних відносин. У ранньому дитинстві слово виступає не лише як інструмент комунікації, а й як механізм засвоєння культурної спадщини людства, яка передається з покоління в покоління. Саме через мовлення дитина входить у світ людських стосунків, опановує соціально прийнятні норми поведінки, набуває здатності регулювати власні емоції та дії.

Актуальність цієї проблеми підкреслюють і сучасні освітні документи України, зокрема Державний стандарт дошкільної освіти (2021), де розвиток мовлення визначено як ключовий пріоритет освітнього процесу. Освітня практика показує, що рівень мовленнєвої компетентності дітей суттєво впливає на успішність їхнього подальшого навчання в школі. Недостатній розвиток мовленнєвих навичок у ранньому віці спричиняє труднощі в оволодінні грамотою, засвоєнні навчального матеріалу, створює бар'єри у спілкуванні з однолітками та дорослими [4].

Згідно з Державним стандартом дошкільної освіти – компетентність як «спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає змогу ефективно функціонувати в різних життєвих сферах». У контексті мовно-літературної освіти мовленнєва компетентність охоплює вміння та навички в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіювання (слухання), говоріння, читання, письмо. Також це здатність використовувати мову як засіб спілкування, розуміти інших, висловлювати свої думки, почуття, погляди – у різних комунікативних ситуаціях (у школі, в побуті, в суспільстві) [4]. Тобто, мовленнєва

компетентність – не просто знати слова чи граматику, а вміти мовою діяти: спілкуватися, розуміти, створювати тексти, реагувати на ситуації.

Мовна компетентність – це знання про мову як систему: її звуки, слова, граматичні форми, правила побудови речення, словотвір тощо. Іншими словами – це «металінгвістичні» знання: розуміння, як функціонує мова, усвідомлення правил, форм, норм, відмінностей між словами чи формами. Це дає змогу аналізувати мову, усвідомлено її використовувати й коригувати [4].

Соціокультурна компетентність передбачає засвоєння культурних і духовних цінностей, норм соціального спілкування, етики мовлення – тобто не лише технічну сторону мови, а її соціальне/моральне/етичне призначення. Це допомагає учневі адекватно спілкуватись у суспільстві, враховувати контекст, поважати мовні та культурні норми, бути культурним комунікатором [4].

Мовленнєвий розвиток - вживане в контексті дошкільної і початкової освіти поняття; означає процес становлення й удосконалення мовлення дитини – від зародження звукової і артикуляційної здатності до формування граматично правильного, зв'язного, адекватного віку мовлення. Мовленнєвий розвиток включає: збагачення словника, розвиток фонематичного слуху, звукової і інтонаційної культури, формування діалогічного та монологічного мовлення, розвиток мовленнєвої творчості, навичок усного й писемного мовлення [4].

У науковій літературі останніх десятиліть спостерігається значний інтерес до проблеми розвитку мовлення дітей раннього віку, що пояснюється як соціальною значущістю цієї галузі, так і новими відкриттями в галузі психології, педагогіки та нейролінгвістики. Сучасні підходи базуються на інтеграції психологічних та педагогічних концепцій, які трактують мовлення як складне явище, тісно пов'язане з пізнанням, мисленням, емоційним та соціальним розвитком дитини.

Одним із провідних є когнітивно-комунікативний підхід, який підкреслює взаємозв'язок між мовленням та мисленням. Дослідники (Ж. Піаже, Ж. Брунер, Л. Сміт) доводять, що мовлення не лише відображає когнітивні процеси, а й активно їх формує. За Ж. Піаже, розвиток мовлення відбувається паралельно з

розвитком інтелектуальних структур [68, с. 86], а Ж. Брунер наголошував на ролі соціального середовища та спільної діяльності дорослого та дитини у формуванні мовлення [65, с. 82]. У рамках цього підходу особлива увага приділяється створенню комунікативних ситуацій, у яких дитина може практично використовувати мовні засоби.

Важливим напрямком сучасних досліджень є соціокультурний підхід, який розглядає мовлення як засіб залучення дитини до культурних норм та цінностей. Представники цього підходу (Дж. Брунер, Г. Томаселло) стверджують, що мовлення розвивається в процесі співпраці та діалогу з дорослими, які виступають посередниками між дитиною та культурою. Комунікація в цьому сенсі є не лише технічним процесом передачі інформації, а й має освітній та соціалізуючий характер [65; 69].

Особливе значення мають також нейропсихологічні дослідження, що вивчають механізми мовлення на рівні структур мозку. Завдяки розвитку нейровізуалізації, вчені (Е. Бейтс [63-64], Ф. Дік [64], сучасні дослідження в галузі когнітивної нейронауки) довели, що критичні періоди у формуванні мовлення зумовлені дозріванням нейронних зв'язків у мозку. Це підкріплює думку про необхідність ранньої педагогічної та логопедичної допомоги дітям з порушеннями мовлення.

В українській педагогіці проблема розвитку мовлення у дітей раннього віку розробляється в різних напрямках. Дослідження Н. Гавриш присвячені розвитку мовленнєвої компетенції в процесі художньо-мовленнєвої діяльності [16-18]. О.І. Нещерет зосереджується на зв'язку між мовленням та когнітивним розвитком, наголошуючи на важливості систематичного формування словникового запасу та граматичної структури мовлення [49]. А. Богуш обґрунтовує методику розвитку українського мовлення у дітей раннього віку у контексті національно-культурних цінностей [6-11]. Л.І. Михайлова досліджує проблему фонетичного та фонематичного розвитку та формування звуковимови, розробляючи корекційні методики для дітей з порушеннями [45-46].

У сучасних українських дослідженнях відбувається інтеграція традиційних педагогічних підходів з новими досягненнями нейропсихології та логопедії. Значна увага приділяється інклюзивній освіті: розробляються програми для дітей із затримкою мовлення, алалією, заїканням, де мовлення вважається важливим компонентом соціальної адаптації. У роботах Т. Піроженко [53], С. О. Швидкої [61] та інших науковців підкреслюється роль гри у формуванні діалогічного мовлення, використання інтерактивних методів, що створюють умови для активного мовленнєвого вираження.

На думку О.П. Амацької, мовлення виконує низку важливих функцій, що визначають цілісний розвиток дитини. По-перше, це інструмент пізнання, оскільки за допомогою слів дитина позначає та структурує явища дійсності. По-друге, мовлення виступає засобом емоційного вираження, сприяє формуванню позитивного образу «Я» та саморегуляції. По-третє, воно забезпечує соціальну інтеграцію: через мовленнєву взаємодію дитина набуває досвіду співпраці, опановує культурні моделі поведінки, вчиться розуміти інших. Таким чином, розвиток мовлення є важливим фактором гармонійного зростання особистості в ранньому віці [2, с. 16].

Сучасна дошкільна педагогіка (А. М. Богуш, Ю. А. Руденко) розглядає мовленнєву компетентність як складну інтегративну якість, що включає оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності, здатність сприймати та розуміти мовлення, а також здатність будувати власні висловлювання відповідно до комунікативної ситуації. Провідні дослідники наголошують, що формування мовлення має здійснюватися систематично, у зв'язку з усіма видами дитячої діяльності – ігровою, пізнавальною, художньо-естетичною, повсякденною. Такий підхід забезпечує не лише функціональність мовлення, але й його природне включення в життєвий простір дитини [10].

І.Є. Товкач поняття «розвиток мовлення» визначає так, що воно охоплює процес поступового оволодіння дитиною рідною мовою в її фонетичному, лексичному, граматичному та комунікативному аспектах. Розвиток мовлення розглядається як системне формування, що поєднує засвоєння мовних засобів,

формування мовленнєвої діяльності та формування комунікативної компетентності [59, с. 310].

Істотним для розуміння сутності цього явища є розмежування понять «мова», «мовлення» та «спілкування». Мова постає як система знаків і правил, за якими здійснюється спілкування. Це соціальне явище, яке має історично сформовану структуру та функціонує незалежно від окремої особистості. Мовлення, у свою чергу, є специфічним використанням мови в процесі спілкування, тобто індивідуальним мовленнєвим актом, спрямованим на передачу інформації, вираження думок та емоцій. Комунікація охоплює ширший контекст – це взаємодія людей, яка відбувається за допомогою вербальних та невербальних засобів (жести, міміка, інтонація). Таким чином, розвиток мовлення включає не лише оволодіння мовними одиницями, а й формування вміння використовувати їх у комунікативних ситуаціях.

На думку О.О. Пишук, компоненти розвитку мовлення традиційно виділяються за структурою самої мови. Лексичний розвиток передбачає збагачення словникового запасу дитини, засвоєння значень слів та вміння їх доречно використовувати. Граматичний розвиток полягає в засвоєнні граматичних форм та правил побудови висловлювань. Фонетико-фонематичний розвиток включає формування правильної звуковимови, розвиток фонематичного слуху, вміння розрізняти звуки та відтворювати їх. Важливим компонентом також є формування діалогічного та монологічного мовлення. Діалогічне мовлення сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню слухати співрозмовника, реагувати на його зауваження, підтримувати розмову. Монологічне мовлення вимагає вміння будувати розгорнуті висловлювання, що є основою для подальшого навчання в школі [52].

Психолого-педагогічні дослідження А. М. Богуш, Н. В. Маліновської підкреслюють, що розвиток мовлення дитини тісно пов'язаний із загальним розумовим розвитком, зокрема, розвитком мислення, пам'яті, уваги та уяви. За Виготським, мовлення та мислення мають спільне коріння: формування внутрішнього мовлення забезпечує розвиток логічного мислення, а розумові

операції, у свою чергу, стимулюють удосконалення мовлення. Це положення є фундаментальним для сучасної педагогіки, оскільки обґрунтовує необхідність цілеспрямованої роботи з мовленням вже в ранньому віці [41].

О. І. Нещерет зазначає, що розвиток мовлення в ранньому віці – це багатокомпонентний процес, що включає засвоєння мовної системи, формування мовленнєвих навичок та комунікативної компетенції. Його результатом є здатність дитини не тільки розуміти розмовне мовлення, а й активно використовувати його в різних ситуаціях спілкування, що є основою для її повноцінного входження в суспільство та подальшої освітньої діяльності [49, с. 142].

Розвиток мовлення в ранньому віці має свої специфічні особливості, які зумовлені інтенсивним дозріванням центральної нервової системи, розширенням досвіду дитини та її активним включенням у різні види діяльності. Саме в період від двох до чотирьох років відбувається якісний стрибок у розвитку мовлення, який у психології називають «мовленнєвим вибухом». Це означає, що кількість слів, що використовуються дитиною, швидко збільшується, висловлювання стають різноманітнішими, а мовлення поступово набуває ознак граматично правильної побудови.

Л. М. Єфименко вказує на те, що у дворічному віці словниковий запас дитини становить приблизно 200–300 слів, але переважна більшість із них носять ситуативний характер: вони тісно пов'язані з конкретними предметами та діями, які дитина бачить у повсякденному житті. Мова на цьому етапі переважно номінативна – дитина називає предмети, явища, людей, але ще не вміє будувати складні висловлювання. До трьох років словниковий запас може досягати 1000 слів, а до чотирьох – навіть до 1500–2000. При цьому відбувається якісна зміна структури мовлення: з'являються перші прості речення, які згодом ускладнюються, формуються елементи зв'язного мовлення.

Характерними мовленнєвими досягненнями цього віку є поступове оволодіння граматичними формами: діти починають використовувати відмінки, часи дієслів, узгоджувати слова в роді та числі. Водночас їхні висловлювання ще

залишаються граматично «нестійкими»: вони часто вдаються до спрощених форм, допускають помилки у словотворенні. Досить типовим є утворення нових слів за аналогією з відомими моделями (наприклад, «бігун» замість «бігун», «спатиця» замість «подушка»). Такі неологізми свідчать про те, що дитина активно шукає мовні засоби для вираження власних думок [30, с. 20].

У віці від двох до чотирьох років формується діалогічне мовлення. Дитина починає підтримувати коротку розмову з дорослим, відповідати на запитання, звертатися до інших з власними проханнями. Поступово зростає здатність слухати співрозмовника та реагувати на його зауваження. Однак монологічне мовлення ще залишається недостатньо сформованим: дитина здебільшого не здатна побудувати довгу розповідь, а її висловлювання фрагментарні та ситуативні.

Незважаючи на значні досягнення, у розвитку мовлення дітей раннього віку часто виникають труднощі. До чотирьох років у багатьох дітей ще виникають проблеми з фонетичною вимовою: вони замінюють звуки, які важко артикулювати, простішими («п» замість «л», «ш» замість «с» тощо), допускають спотворення складів. Також поширені труднощі з граматичним оформленням речень. Якщо такі помилки поступово зникають у процесі розвитку, це вважається нормою. Однак їх стійке збереження може бути сигналом певних відхилень, що потребують спеціальної корекційної роботи [30, с. 21].

Незважаючи на природний потенціал дитини до оволодіння мовою, розвиток мовлення не завжди відбувається безперешкодно. У ранньому віці часто спостерігаються відхилення, які зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами.

Т. Гурковська до зовнішніх факторів відносить соціальні умови розвитку. Діти, позбавлені повноцінного мовленнєвого спілкування з дорослими з раннього віку, відчувають значні труднощі в опануванні мови. Це часто трапляється в сім'ях, де дорослі обмежуються мінімальними інструкціями, не ведуть детальних діалогів з дитиною, не читають їй книжок, не коментують явища навколишнього середовища. Сучасні технології також мають свій вплив:

надмірне використання гаджетів, коли дитина пасивно сприймає візуальну та аудіоінформацію без активного спілкування, може призвести до затримки розвитку мовлення. Важливу роль відіграють і освітні умови: у дошкільних навчальних закладах розвиток мовлення дітей має бути інтегрований у всі сфери діяльності, інакше ефективність його формування знижується [25, с. 13].

До внутрішніх факторів належать індивідуально-психологічні особливості дитини, її темперамент, рівень пізнавальної активності, мотивація до спілкування. Важливим фактором є стан здоров'я: захворювання нервової системи, порушення слуху, зниження інтелектуальних здібностей суттєво впливають на темпи та якість розвитку мовлення. Діти із соматичними проблемами часто мають загальну затримку розумового розвитку, що також впливає на мовлення [25, с. 14].

О. Пенькова вказує на те, що серед поширених мовленнєвих порушень у ранньому віці виділяють фонетико-фонематичний недорозвиток (ФФНР), загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), затримку мовлення (ЗЗМ), алалію, дизартрію, заїкання. Ці порушення мають різний ступінь тяжкості та різні причини виникнення, але спільним для них є те, що вони ускладнюють формування повноцінного мовлення та, як наслідок, можуть негативно впливати на шкільне навчання та соціалізацію [51, с. 14].

Аналіз проблеми розвитку мовлення дітей раннього віку дає підстави стверджувати, що мовлення є центральним фактором формування особистості дитини, її пізнавальної діяльності, емоційної сфери та соціалізації. У період від двох до чотирьох років закладаються основи мовленнєвої компетентності: інтенсивно збагачується словниковий запас, формується граматичний лад, розвиваються навички діалогічного мовлення.

Водночас саме в цей період найчіткіше проявляються можливі труднощі та відхилення, які можуть бути спричинені як зовнішніми соціально-освітніми умовами, так і внутрішніми психологічними та фізіологічними факторами. Особливу загрозу становлять поширені порушення мовлення (фонетико-фонематичний недорозвиток, загальний недорозвиток мовлення, затримка

мовленнєвого розвитку, алалія, дизартрія, заїкання), які потребують своєчасного виявлення та системної допомоги.

Сучасні психолого-педагогічні концепції та українські наукові дослідження підтверджують, що ефективний розвиток мовлення можливий лише за умови створення спеціально організованого мовленнєвого середовища, тісного поєднання навчальних, ігрових та комунікативних впливів. Важливим завданням є раннє виявлення труднощів та організація цілеспрямованої педагогічної роботи, оскільки ранній вік є сенситивним періодом для формування мовлення.

Таким чином, своєчасна та якісна педагогічна підтримка мовленнєвого розвитку дітей раннього віку забезпечує основу для їх успішної адаптації в суспільстві та подальшого навчання у школі.

1.2. Особливості розвитку мовлення у дітей від одного до трьох років

Період від одного до трьох років у розвитку дитини є особливо важливим і визначальним, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне формування мовлення, яке поступово стає основним засобом спілкування. Дослідники наголошують, що цей етап є сенситивним, тобто найсприятливішим для оволодіння мовою. Психолінгвісти та педагоги наголошують, що вік від одного до трьох років характеризується винятковою пластичністю структур мозку та високою здатністю дитини до імітації мовленнєвих зразків, що створює передумови для швидкого засвоєння словникового запасу, граматичних та інтонаційних особливостей рідної мови.

Звукова культура мовлення (іноді – «звукова / звуковомовна культура») – це частина мовленнєвого розвитку, що відповідає за фонетичну сторону мови: чіткість вимови, правильність звуків, дикцію, інтонацію, темп, силу голосу, адекватне дихання, фонематичний слух тощо. Формування звукової культури мовлення передбачає розвиток артикуляційного апарату, уміння розрізняти звуки, правильно їх вимовляти, володіти інтонаційною виразністю – усе це як базова підстава для грамотного усного та письмового мовлення [26].

На думку Т. І. Поніманської, сенситивність цього вікового періоду проявляється у швидкому накопиченні словникового запасу: якщо наприкінці першого року життя активний словниковий запас дитини складається лише з кількох слів, то у два роки він уже налічує сотні слів, а у три роки може сягати тисяч. Водночас у цей період відбувається якісна зміна мовленнєвих функцій: від ситуативного використання окремих слів для позначення предметів або дій дитина переходить до використання мовлення як засобу організації поведінки, вираження емоцій, встановлення контактів з навколишнім середовищем [2, с. 16].

Цей етап має особливе значення у формуванні основ комунікативної компетентності. Саме в ранньому дитинстві закладаються основні навички діалогічного мовлення: дитина вчиться відповідати на запитання дорослого, звертатися з проханнями, висловлювати свої бажання та потреби словами. Комунікативна компетентність у цьому віці ще не усвідомлена чи структурована, але формується в процесі активної взаємодії з безпосереднім соціальним оточенням. Дослідження сучасних психологів та педагогів (А. Богуш [8], Н. Гавриш [17], Т. Піроженко [53]) доводять, що саме ранній вік є фундаментом для подальшого успішного опанування мовленнєвої діяльності, а також для розвитку мислення, пам'яті, уяви.

А. М. Богуш вказує на те, що не менш важливою є роль дорослого як мовленнєвого партнера. Дитина опановує мовлення не у вакуумі, а в постійному діалозі з дорослими, які виступають для неї взірцем мовленнєвої поведінки. Взаємодія з батьками та вихователями в цей період має не лише інформаційне, а й виховне значення, оскільки мовлення дорослого збагачує словниковий запас дитини, формує правильну вимову, закладає норми мовленнєвої культури. Саме дорослий створює ситуації, в яких дитина відчуває потребу використовувати слова як засіб вираження думок, і поступово спонукає її до розвитку власних висловлювань. Таким чином, мовленнєвий розвиток дітей раннього віку є результатом активної взаємодії природних можливостей організму та соціального середовища, в якому зростає дитина [11, с. 42].

На думку дослідниці, мова не виникає одразу, вона має складний шлях розвитку, перші етапи якого починаються ще в немовлячому віці. Протягом першого року життя формуються найважливіші передумови мовленнєвої діяльності, які згодом забезпечують перехід до активного використання слів.

Однією з перших форм підготовки до мовлення є лепет, який з'являється вже в перші місяці життя. Це спонтанна вимова дитиною окремих голосних і приголосних звуків, що відображає розвиток артикуляційного апарату та здатність керувати голосом. Хоча лепет ще не несе смислового навантаження, він має велике значення як етап формування звукової системи. Потім, приблизно з шостого місяця, з'являється лепет – більш організоване повторення складів («ба-ба», «ма-ма», «да-да»). Лепет – це своєрідна школа звуковимови, під час якої дитина тренує органи артикуляції та засвоює інтонаційні закономірності мовлення дорослих. Саме завдяки лепету формуються перші навички поєднання звуків, що готує ґрунт для появи перших слів.

Не менш важливим фактором у підготовці мовлення є розвиток слухового сприйняття та інтонаційної чутливості. Вже немовля реагує на інтонацію дорослого, розрізняє емоційне забарвлення голосу, виявляє особливу чутливість до ритмічних та мелодійних характеристик мовлення. Це свідчить про те, що формування мовлення нерозривно пов'язане з розвитком слухового аналізатора, який забезпечує засвоєння фонематичної структури рідної мови. Дитина поступово вчиться розрізняти знайомі звукові комплекси, співвідносити їх з конкретними предметами чи діями, що є основою для формування смислових зв'язків [11, с. 53].

На думку А. М. Аніщук, кульмінаційним моментом першого року життя є поява перших усвідомлених слів. У середньому це відбувається наприкінці першого року, хоча можливі індивідуальні варіації. Перше слово завжди має особливе значення для батьків, але в науковому сенсі воно є свідченням переходу від довільного використання звукосполучень до свідомого оперування мовним знаком. Спочатку слово виконує номінативну функцію, позначаючи найважливіші для дитини предмети («мама», «тато», «дай»). Таким чином,

наприкінці першого року життя відбувається якісний стрибок у розвитку: мовлення починає виконувати не лише експресивну, а й комунікативну функцію, стаючи засобом взаємодії з навколишнім середовищем.

Другий рік життя дитини характеризується швидким розвитком активного мовлення. Якщо наприкінці першого року дитина вимовляє лише кілька слів, то протягом другого року її словниковий запас збагачується в десятки разів. Це явище в науковій літературі отримало назву «словниковий вибух». В середньому активний словниковий запас півторарічної дитини становить близько 30–40 слів, тоді як до кінця другого року цей показник досягає 200–300 слів, хоча можливі значні індивідуальні варіації. Словниковий запас поповнюється переважно словами, що позначають найближчі та емоційно значущі для дитини предмети, людей та дії [3, с. 114].

Важливою особливістю цього періоду є поява перших словосполучень та двослівних висловлювань. Дитина ще не має розвинених синтаксичних структур, але починає поєднувати окремі слова, утворюючи елементарні фрази, такі як «мама дай мені», «тато йде», «лялька спить». Ці висловлювання мають ситуативний характер і відображають потребу дитини висловлювати прості прохання, повідомлення чи емоції. Саме в цей час мовлення починає виконувати не лише номінативну, а й регулятивну функцію: за допомогою слів дитина впливає на поведінку дорослих, організовує власні дії.

Формування суб'єктно-дійового значення слова – ще одне важливе досягнення другого року життя. Якщо раніше слово могло виступати лише як умовний знак для позначення конкретного предмета, то тепер дитина поступово розширює його значення, узагальнюючи кілька подібних предметів або дій. Наприклад, слово «м'яч» може стосуватися різних круглих предметів, а «гав-гав» – усіх собак. Це свідчить про зростання когнітивних здібностей дитини та розвиток процесів категоризації [3, с. 116].

А. М. Богуш, Н. І. Луцан вказують на те, що велике значення для розвитку мовлення в цей період має ігрова діяльність. У грі дитина активно відтворює повсякденні дії дорослих, супроводжує їх словами, що сприяє розвитку

мовленнєвої семантики. Крім того, гра створює природні комунікативні ситуації, які спонукають дитину до мовленнєвих висловлювань. Саме в ігровій діяльності закладаються перші форми діалогічної взаємодії: дитина звертається до дорослого або однолітка, чекає на відповідь, повторює почуті слова та фрази. Таким чином, другий рік життя – це етап інтенсивного переходу від окремих слів до елементарного фразового мовлення, яке стає фундаментом для подальшого розвитку граматичного ладу мови [9, с. 88].

Третій рік життя знаменує собою новий якісний стрибок у розвитку мовлення дитини. Головною особливістю цього періоду є поява та швидке поширення простих речень. Якщо на другому році висловлювання дитини обмежувалося двома-трьома словами, то тепер вона починає будувати цілі фрази, що складаються з кількох слів і передають складніші значення. Речення все ще прості за структурою, здебільшого без другорядних членів, але в них уже відображаються елементарні синтаксичні зв'язки: «Я хочу соку», «Мама йде гуляти», «Дай мені м'яч».

У цей час дитина активно засвоює граматичну будову мовлення. Вона починає використовувати форми однини та множини, опановує найпростіші відмінкові форми, використовує дієслова в теперішньому часі, а пізніше – у минулому та майбутньому. Хоча мовлення трирічної дитини ще містить численні граматичні помилки, саме ці помилки свідчать про інтенсивний пошук та перевірку мовних правил. Дитина не просто наслідує моделі, а активно конструює мовленнєві форми, іноді створюючи «свої» граматичні закони («Я пішов», «Я працював») [9, с. 89].

С. О. Алексюк пише про те, що значним досягненням третього року життя є поява елементарного діалогічного мовлення. Дитина вже може підтримувати коротку розмову з дорослим, відповідати на запитання та ставити свої, коментувати свої дії. Мова стає більш соціальною: дитина використовує її для спільної діяльності, звертається до однолітків, бере участь у простих колективних іграх, де слово стає необхідним для координації дій. Саме на цьому

етапі закладаються основи комунікативної поведінки: вміння слухати співрозмовника, чекати повороту в діалозі, реагувати на репліку [1, с. 102].

Важливою складовою розвитку мовлення в цей період є покращення звуковимови та розвиток фонематичного слуху. Хоча трирічна дитина ще не вимовляє всі звуки рідної мови правильно, її артикуляція помітно покращується. Зазвичай у мовленні з'являються прості приголосні, тоді як складніші (шиплячі, сонорні) можуть залишатися недосконалими. Паралельно формується фонематичний слух – здатність розрізняти слова, близькі за звучанням («кошеня» – «кішечка», «суп» – «шуп»), що є основою для подальшого опанування грамоти [7, с. 36].

На думку А. М. Богуш, третій рік життя – це період активного переходу від ситуативного використання мови до більш свідомого мовленнєвого спілкування. Дитина не тільки реагує на ситуацію, але й здатна самостійно ініціювати висловлювання, висловлювати власні думки та переживання. Це свідчить про те, що мовлення стає провідним психічним процесом, який інтегрує когнітивний, емоційний та соціальний розвиток дитини [7, с. 40].

Н. В. Гавриш, С. А. Васильєва, В. В. Рагозіна зазначають, що незважаючи на природне програмування розвитку мовлення, значна кількість дітей раннього віку відчуває певні труднощі та відхилення. Найпоширенішою проблемою є затримка появи перших слів і фраз. Зазвичай перші слова з'являються наприкінці першого року життя, але у деяких дітей вони можуть з'явитися лише ближче до двох років. Така затримка не завжди свідчить про патологію, оскільки розвиток індивідуальний і залежить від багатьох факторів, але у випадку значного відставання від вікових норм варто звернути увагу на можливі причини – як зовнішні, так і внутрішні [14, с. 24].

Ще однією поширеною проблемою є недостатній словниковий запас. У дітей, які рідше перебувають у мовленнєво-активному середовищі, словниковий запас збагачується значно повільніше. Це знижує комунікативні можливості дитини, обмежує її пізнавальну активність та емоційне самовираження.

Невеликий словниковий запас часто ускладнює перехід до фразового мовлення, оскільки дитині бракує лексичних одиниць для побудови навіть простих речень.

Серед типових труднощів у ранньому розвитку мовлення є порушення звуковимови та несформований фонематичний слух. Діти можуть пропускати звуки, замінювати їх іншими або спотворювати артикуляцію. Неправильна вимова звуків у віці 2–3 років є досить поширеною та загалом природною, проте, якщо вона зберігається протягом тривалого часу, існує ризик подальших проблем з оволодінням грамотою та розвитком комунікативної компетенції. Важливим є також своєчасне формування фонематичного слуху: якщо дитина не розрізняє слова, близькі за звучанням, це може ускладнити подальший процес засвоєння мови [14, с. 25].

Істотним фактором, що впливає на розвиток мовлення, є соціально-педагогічні умови. Діти, які не отримують достатньої мовленнєвої стимуляції від дорослих, часто відстають у мовленнєвому розвитку. Відсутність регулярного спілкування, нехтування читанням дитячої літератури, обмежене коло контактів з однолітками призводять до бідного словникового запасу та слабого розвитку діалогічного мовлення. У сучасних умовах важливим негативним фактором є надмірне використання цифрових пристроїв як заміника живого спілкування. Пасивне сприйняття мультимедійного контенту не сприяє формуванню комунікативних навичок, а навпаки, гальмує розвиток активного мовлення [14, с. 26].

Серед медичних факторів варто виділити порушення слуху, неврологічні ураження, соматичні захворювання, що знижують загальну активність дитини. У таких випадках розвиток мовлення може мати значні відхилення та потребує спеціальної корекційної роботи. Таким чином, своєчасне виявлення проблем і труднощів у розвитку мовлення є важливою передумовою успішної педагогічної допомоги [49, с. 53].

Проблема розвитку мовлення в ранньому дитинстві активно вивчається у світовій та українській психолого-педагогічній науці. Теоретичною основою вивчення цього питання є концепції Ж. Піаже та Ж. Брунера. Ж. Піаже розглядав

мовлення як похідну від когнітивного розвитку дитини. На його думку, перші слова та фрази виникають у результаті переходу від сенсомоторної до доопераційної стадії мислення, коли дитина починає оперувати символами [68]. Дж. Брунер, у свою чергу, наголошував на соціальному характері розвитку мовлення, зосереджуючись на ролі спільної діяльності з дорослим. Він ввів поняття «форматів» спілкування – повторюваних ситуацій взаємодії, що створюють сприятливий контекст для оволодіння мовою [65].

Сучасні підходи підкреслюють вирішальну роль ігрової, предметно-практичної та комунікативної діяльності в розвитку мовлення. Саме в грі дитина має можливість експериментувати зі словом, застосовувати його в різних ситуаціях, взаємодіяти з дорослими та однолітками. Предметно-практична діяльність сприяє збагаченню словника через ознайомлення з властивостями предметів та діями з ними. Комунікативна діяльність забезпечує формування діалогічного та монологічного мовлення, закладаючи основу для майбутньої мовленнєвої компетенції [7].

Таким чином, аналіз особливостей розвитку мовлення у дітей від одного до трьох років дає підстави стверджувати, що цей період є надзвичайно важливим для формування особистості. Саме в цей час закладається фундамент подальшої комунікативної компетентності, формується здатність дитини не лише відображати дійсність словами, а й взаємодіяти з іншими людьми за допомогою мовлення. Ранній вік – це сенситивний період, коли мовлення розвивається особливо інтенсивно, але будь-які порушення чи затримки можуть мати відчутні наслідки в майбутньому. Тому надзвичайно важливим є раннє виявлення труднощів та своєчасне втручання як педагогів, так і сімейних та медичних спеціалістів. Ефективний розвиток мовлення дітей раннього віку можливий лише за цілеспрямованої педагогічної підтримки, створення розвивального мовленнєвого середовища, активного залучення дітей до різних видів діяльності. Таким чином, період від одного до трьох років не тільки формує основні мовленнєві навички, але й визначає траєкторію подальшого когнітивного та соціального розвитку дитини.

Висновки до розділу 1

Аналіз науково-педагогічної та психолінгвістичної літератури показує, що проблема розвитку мовлення у дітей раннього віку має фундаментальне значення для формування особистості. Мовлення виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає провідним механізмом пізнання навколишнього світу, формування мислення, соціалізації та розвитку емоційно-вольової сфери. Саме тому період від одного до трьох років, вважається сенситивним для формування мовленнєвої компетентності.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє визначити ключові поняття, пов'язані з проблемою розвитку мовлення. Мовлення розуміється як індивідуальна здатність людини використовувати мову як систему знаків для спілкування, а мовленнєва компетентність – це формування у дитини навичок та вмінь використовувати мовленнєві засоби відповідно до конкретної ситуації спілкування. Розвиток мовлення охоплює різні аспекти: лексичний, граматичний, фонетико-фонематичний, а також формування діалогічного та монологічного мовлення.

Вікові особливості дітей раннього віку визначають специфіку їхнього мовленнєвого розвитку. Протягом першого року життя формуються передумови мовленнєвої діяльності – лепет, белькотіння, реакції на інтонації дорослої людини. Другий рік життя характеризується швидким збагаченням словникового запасу та появою перших словосполучень, а третій – активним оволодінням граматичною будовою та переходом до фразового мовлення. У цей період дорослий відіграє надзвичайно важливу роль, виступаючи в ролі взірця для наслідування та партнера у спілкуванні.

Водночас мовленнєвий розвиток дітей часто супроводжується певними труднощами. Найпоширенішими є затримка появи перших слів, недостатній словниковий запас, несформований фонематичний слух, порушення звуковимови. Їх причини можуть бути як внутрішніми (фізіологічні та індивідуально-психологічні особливості), так і зовнішніми (недостатнє

мовленнєве середовище, педагогічна занедбаність, соціальні фактори). Своєчасне виявлення таких проблем є запорукою їх подолання та запобігання більш серйозним мовленнєвим порушенням у майбутньому.

Таким чином, сучасні наукові підходи до вивчення розвитку мовлення підкреслюють його інтегративний характер. Дослідження зарубіжних (Ж. Піаже, Ж. Брунер) та українських вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Калмикова та ін.) доводять, що розвиток мовлення відбувається у тісному зв'язку з когнітивними, емоційними та соціальними процесами, а провідними умовами його успішності є гра, предметно-практична діяльність та систематичне спілкування з дорослими.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

2.1. Виявлення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності дітей раннього віку

Експериментальна робота з вивчення стану мовленнєвої компетентності дітей раннього віку здійснювалася на базі закладу дошкільної освіти № 786 «Квіточка» м. Києва, у групі № 2 «Конвалія». Дослідження проводилося з метою з'ясування особливостей мовленнєвого розвитку дітей двох років та виявлення рівнів сформованості їхньої мовленнєвої компетентності.

Вихідною позицією стало розуміння того, що мовленнєва компетентність є багатокомпонентним утворенням, яке охоплює лексичний запас, граматичний лад мовлення, розвиток фонематичного слуху, звуковимови, а також уміння дітей будувати діалогічні та монологічні висловлювання. Тому діагностика передбачала комплексне дослідження мовленнєвих умінь і навичок, що дає можливість не лише визначити загальний рівень сформованості мовленнєвої компетентності, а й виявити сильні та слабкі сторони мовленнєвого розвитку кожної дитини.

З огляду на поставлені завдання, було обрано ігрову методику, яка відповідає віковим особливостям досліджуваної групи та дозволяє виявити рівні мовленнєвого розвитку в ігрових і природних для дітей формах. У процесі констатувального етапу експерименту особливу увагу зосереджено на виявленні:

- рівня розвитку активного й пасивного словника;
- уміння складати найпростіші словосполучення та речення;
- здатності брати участь у коротких діалогах;
- якості звуковимови та сформованості фонематичного сприймання.

Ігрова методика діагностики мовленнєвої компетентності дітей раннього віку

Мета: виявлення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності у дітей 2 років.

Форма проведення: індивідуальні та підгрупові ігрові завдання.

Матеріали: іграшки, картинки-предмети, сюжетні картинки, м'яч, дзеркальце, набори звуконаслідувань (малюнки тварин, машин), предметні ігри.

Завдання 1. «Назви іграшку»

Педагог показує дитині знайомі іграшки (лялька, м'яч, машинка, ведмедик) і просить назвати їх.

Діагностується: активний словник, точність називання предметів.

Завдання 2. «Знайди зайве»

Дитині показують серію картинок (3–4 зображення: кіт, собака, півень, ложка). Потрібно знайти «зайву» картинку і пояснити чому.

Діагностується: словниковий запас, здатність до узагальнення, розуміння смислових відношень.

Завдання 3. «Що робить?»

Педагог показує зображення дій (хлопчик спить, дівчинка їсть, собака біжить) і пропонує відповісти: «Що робить?».

Діагностується: вміння вживати дієслова, формування граматичного ладу.

Завдання 4. «Склади словосполучення»

Педагог пропонує дитині скласти словосполучення з картками (наприклад: «великий м'яч», «червона машина»).

Діагностується: поєднання слів у словосполучення, використання прикметників.

Завдання 5. «Скажи правильно»

Педагог спеціально спотворює вимову знайомого слова (наприклад: «мака» замість «машина», «паба» замість «собака»). Дитина має виправити.

Діагностується: фонематичний слух, правильність звуковимови.

Завдання 6. «Хто як говорить?»

Педагог показує картки із зображенням тварин і просить відтворити їхній «голос» (корова – «му-у», собака – «гав-гав», машина – «бі-бі»).

Діагностується: артикуляція, наслідування звуків, інтонаційна виразність.

Завдання 7. «Скажи навпаки»

Дитині пропонуються прості слова-ознаки: «великий – маленький», «смачний – несмачний», «теплий – холодний». Потрібно підібрати протилежне слово.

Діагностується: словниковий запас, розуміння антонімів, мовленнєва гнучкість.

Завдання 8. «Продовж розповідь»

Педагог починає розповідати знайому казку або історію («Жив-був колобок...») і просить дитину продовжити.

Діагностується: монологічне мовлення, пам'ять, зв'язність висловлювання.

Завдання 9. «Поговоримо разом»

Педагог створює коротку діалогічну ситуацію (у магазині, в лікаря, у гостях). Дитина має відповісти репліками.

Діагностується: діалогічне мовлення, вміння вести розмову.

Завдання 10. «Опиши картинку»

Дитині пропонують сюжетну картинку (наприклад, діти граються в садку). Завдання – розповісти, що зображено.

Діагностується: словниковий запас, граматичний лад, логічність і послідовність мовлення.

Таким чином, діагностичне дослідження виступило важливим етапом експериментальної роботи, оскільки дозволило визначити початковий рівень мовленнєвого розвитку дітей раннього віку та окреслити подальші напрями формувального впливу.

Система оцінювання за кожним із 10 завдань:

- максимальний бал за завдання – 10 балів;
- якщо дитина виконує правильно і повно – 10 балів;
- виконує з незначними помилками – 5–7 балів;
- виконує частково / з допомогою дорослого – 2–4 бали;
- не виконує зовсім – 0–1 бал.

Загальна кількість балів – 100.

Критерії визначення рівнів мовленнєвої компетентності

Високий рівень (70–100 балів)

- Дитина активно і правильно виконує більшість завдань.
- Має достатній словниковий запас, вживає прикметники, дієслова, прості речення.
- Вміє підтримувати короткий діалог, відтворює знайомі тексти та складає прості розповіді.
- Звукова сторона мовлення загалом сформована, допускаються лише поодинокі вікові труднощі звуковимови.
- Є інтерес до мовленнєвого спілкування.

Середній рівень (50–60 балів)

- Завдання виконує частково, потребує допомоги дорослого.
- Словник обмежений, у висловлюваннях переважають окремі слова або двослівні конструкції.
- Мовлення фрагментарне, іноді незв'язне.
- Спостерігаються помилки у граматиці (узгодження, вживання відмінків, часів).
- Звуковимова ще не чітка, є труднощі з окремими звуками.
- Діалогічне мовлення підтримує короткочасно.

Низький рівень (0–40 балів)

- Виконує завдання лише з активною допомогою дорослого або не виконує зовсім.
- Словниковий запас дуже обмежений (менше 50–70 слів), переважають звукокомплекси або окремі вигуки.
- Відсутні або мінімальні словосполучення, речення не будуються.
- Характерні грубі помилки у звуковимові, не сформований фонематичний слух.
- Мовленнєва активність низька, дитина уникає спілкування, відповідає односкладово.

Таким чином, після виконання 10 завдань підраховується сума балів, і дитина відноситься до одного з трьох рівнів.

За результатами виконання ігрових завдань, спрямованих на виявлення рівнів сформованості мовленнєвої компетентності у дітей раннього віку, було отримано наступні показники (див. Таблицю 1 Додаток А):

1 дитина (що становить близько 4 % від загальної кількості) продемонструвала високий рівень мовленнєвої компетентності. Ці діти вільно володіють словниковим запасом, правильно будують прості речення, вміють підтримувати діалог і проявляють високу мовленнєву активність.

11 дітей (≈ 37 %) показали середній (достатній) рівень. Їхнє мовлення характеризується певними труднощами у побудові речень, словниковий запас обмежений, проте наявна здатність до комунікації, використання простих словосполучень, а також проявляється інтерес до спілкування.

18 дітей (≈ 59 %) мають низький рівень мовленнєвого розвитку. Для них властивий малий словниковий запас, фрагментарні висловлювання або переважання окремих слів, недостатня сформованість фонематичного слуху, численні помилки у звуковимові. Такі діти виявляють низьку мовленнєву активність, що ускладнює їхню комунікацію як з однолітками, так і з дорослими.

Отримані дані свідчать про те, що більшість дітей перебувають на низькому або середньому рівні сформованості мовленнєвої компетентності, і лише поодинокі демонструють високі результати. Це підтверджує актуальність проведення цілеспрямованої педагогічної роботи з розвитку мовлення у дітей раннього віку.

Зведені результати представлені у таблиці 2.1.

Розглянуті дані можна представити у вигляді діаграми:

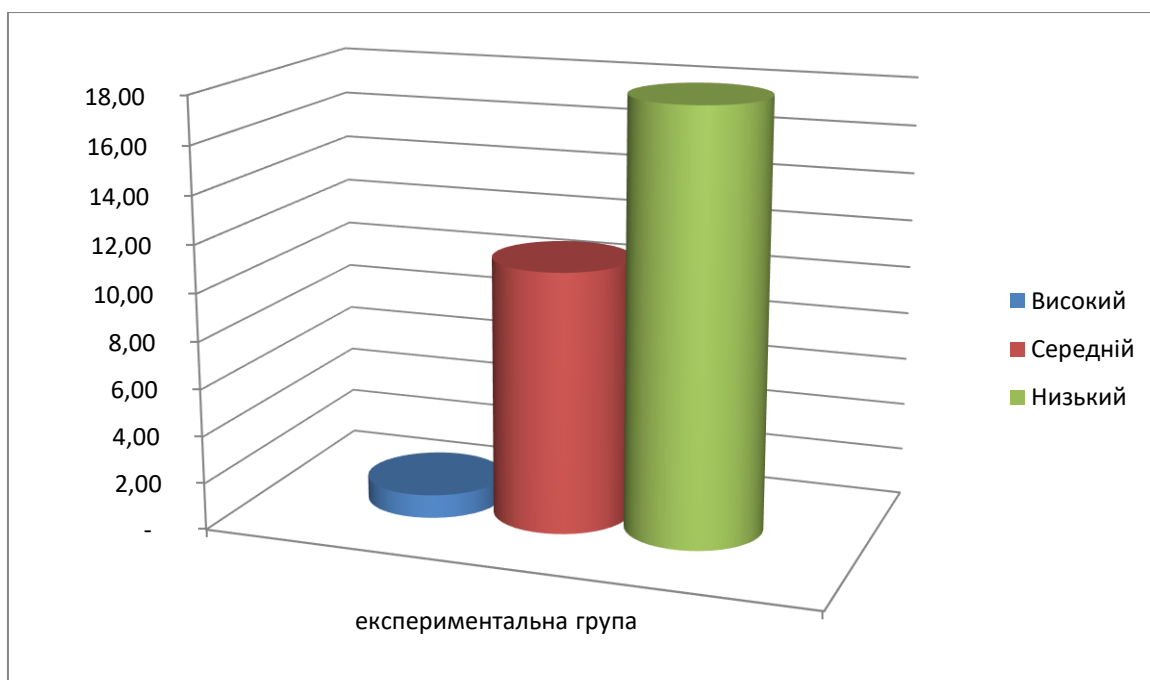

Рисунок 2.1. Рівень мовленнєвого розвитку дітей в експериментальній групі (початок експерименту)

Проведене дослідження дало змогу визначити реальний стан сформованості мовленнєвої компетентності дітей раннього віку. Результати показали, що лише одна дитина (4 %) досягла високого рівня, одинадцять дітей (37 %) перебувають на середньому рівні, а переважна більшість – вісімнадцять дітей (59 %) – мають низькі показники мовленнєвого розвитку. Це свідчить про те, що значна частина дітей потребує спеціально організованої педагогічної допомоги, спрямованої на активне збагачення словникового запасу, формування граматичної правильності мовлення, розвиток фонематичного слуху та звуковимови.

Отримані дані підтверджують необхідність систематичної роботи вихователів з метою створення умов для мовленнєвої активності, стимулювання комунікативної ініціативи та поступового підвищення рівня мовленнєвої компетентності дітей. Саме своєчасне виявлення труднощів та подальше цілеспрямоване педагогічне втручання є запорукою успішного мовленнєвого та особистісного розвитку дітей раннього віку.

2.2. Реалізація педагогічних умов у процесі формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку

Авторська методика (автор: А. Насібович) формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку ґрунтується на розумінні того, що ранній вік є критичним для становлення основ мовлення, а відтак саме у цей період необхідно створювати спеціальні умови для його стимулювання. Головною метою методики виступає розвиток мовленнєвої компетентності дітей раннього віку через активне збагачення словникового запасу, формування елементарних граматичних структур, розвиток звуковимови та поступове оволодіння діалогічними формами спілкування. Не менш важливим завданням є формування у малюків позитивної мотивації до мовленнєвої активності, адже у два роки дитина лише починає усвідомлювати власні можливості вираження думки словом і потребує постійної підтримки дорослого.

Завдання методики передбачають поступове оволодіння дітьми простими мовними засобами у різних видах діяльності. Передусім це стосується розширення пасивного та активного словника, закріплення уміння називати предмети і дії, використання двослівних та трислівних висловлювань, а також розвиток слухового сприймання, яке є основою формування фонематичного слуху. Важливим завданням є також формування у дітей уміння брати участь у простих діалогах, відповідати на запитання та ставити їх, користуючись мовленням як інструментом комунікації.

Методика базується на низці принципів, серед яких провідними виступають наочність і доступність. У цьому віці дитина сприймає світ передусім через безпосередні дії з предметами, тому всі мовленнєві завдання пов'язані з конкретними ігровими ситуаціями, де слово супроводжує дію, а дія підкріплює слово. Доступність забезпечується відповідністю мовного матеріалу віковим можливостям: використовуються короткі слова, знайомі предмети, прості інструкції. Повторюваність та поступовість є необхідними умовами: новий мовленнєвий матеріал вводиться невеликими частинами, закріплюється у різних видах діяльності та поступово ускладнюється. Ігровий характер методики

зумовлений віковими особливостями дітей, адже саме через гру найприродніше відбувається розвиток їхньої мовленнєвої та комунікативної активності.

Організація занять передбачає варіативність форм роботи. Найефективнішими виявляються індивідуальні заняття, які дозволяють враховувати особливості розвитку кожної дитини, темп засвоєння мовленнєвого матеріалу та наявні труднощі. Поряд із цим застосовуються підгрупові заняття (по 3–4 дитини), що створюють умови для розвитку навичок діалогу, вміння слухати іншого і реагувати на його висловлювання. Фронтальні заняття з усією групою проводяться рідше, але вони мають важливе значення для створення мовленнєво-ігрового середовища та засвоєння дітьми соціальних норм спілкування. Таким чином, методика формувального експерименту поєднує індивідуалізований підхід з організацією колективних форм діяльності, що забезпечує гармонійний розвиток мовлення дітей раннього віку.

Таблиця 2.1

Структура програми мовленнєвої корекції на 3 місяці (автор: А. Насібович)

Місяць	Тиждень	Заняття 1	Заняття 2
1-й місяць Активізація словника, стимуляція мовленнєвої ініціативи, розвиток слухового сприймання	1	Ігри з предметами: назви «Що це?» • Вправа «Назви і повтори» (іграшки: м'яч, лялька, машинка). • Гра «Що це?» - називання предметів. • Завдання на повторення окремих складів («ма», «ба»).	Імітаційні ігри: повтори рухи й слова («Давай, як киця...») • Гра-імітація «Як каже кича/собачка» (звуконаслідування). • Рухлива гра «Покажи, як ходить ведмідь». • Вправа «Скажи, як звучить...» (короткі вигуки).

	2	Вправи на розуміння інструкцій: «Дай мені...» - Вправа «Дай мені...» (виконання словесної інструкції). - Гра «Знайди свій предмет». - Вправи на вибір за назвою (з кількох іграшок).	Слухання та відгадування знайомих звуків (шум дощу, дзвінок) - Гра «Хто звучить?» (дзвіночок, барабан, вода). - Вправа «Відгадай за звуком». - Рухлива гра «Де дзвоник?».
	3	Ігри з діями: «Хто що робить?» (лялька спить, машинка їде) - Вправа «Хто що робить?» (лялька спить, машина їде). - Ігрова ситуація «Покажи і скажи». - Рухлива гра з коментарем («стрибає м'яч»).	Вправи на вибір предмета за словом («Знайди м'яч») - Завдання «Знайди м'яч» серед інших предметів. - Вправа на узгодження дії з назвою. - Міні-гра «Де сховалась іграшка?».
	4	Ігри з картинками: назви тварин, іграшок - Вправа «Назви тварину» (картки із зображеннями). - Завдання «Хто як кричить?» (голосові ігри).	Імітаційні вправи з інтонацією («Скажи, як мама кличе») - Вправа «Як мама кличе?» (інтонаційні повтори). - Гра «Привіт-папа».

		Гра «Маленький зоопарк».	Рухлива гра з командами («Іди сюди», «Дай ручку»).
2-й місяць Формування словосполучень і простих речень		Ігри на узгодження прикметників з іменниками («червоне яблуко») - Вправа «Назви предмет і колір» (яблуко червоне, м'яч синій). - Гра «Який?» - узгодження прикметника й іменника. - Завдання «Великий - маленький».	Використання дієслів дії («Мишка біжить») - Вправа «Що робить мишка?» О'сть, біжить). - Ігрова ситуація «Кіт ловить м'яч». - Гра «Покажи дію».
		Вправи на складання двослівних висловлювань («Мама спить», «Котик їсть») - Вправа «Склади пару слів» (мама спить, кіт їсть). - Завдання «Хто що робить?». - Міні-гра «Хто де?» (кіт на ліжку).	Ігри з предметами: складання простих сюжетів («Лялька п'є чай») - Сюжетна гра «Чай для ляльки». - Завдання «Склади просте речення». - Вправа «Що робить лялька?».

		Вправи на називання частин тіла («У ляльки є...») - Вправа «У ляльки є...» (називання частин тіла). - Гра «Доторкнись і скажи» (рука, ніс, очі). - Завдання «Хто це?» за картинками.	Ігри на дії з іграшками («Зроби, щоб м'яч котився») - Вправа «М'яч котиться». - Рухлива гра з діями і словами. - Завдання «Скажи, що робиш».
		Складання фраз за картинками («Хлопчик малює») - Вправа «Хлопчик малює» (опис за картинкою). - Завдання «Склади речення». - Міні-гра «Що робить дівчинка?».	Розвиток мовленнєвої ініціативи: ставимо прості запитання - Вправа «Запитай мене» (дорослий ставить запитання). - Гра «Відповідай коротко». - Завдання «Хто? Що?».
3-й місяць	Розвиток діалогічного мовлення та звуковимови	Ігри-діалоги з ляльками («Привіт – Привіт») - Вправа «Привіт!» (короткі діалоги). - Рольова гра «Дай - На».	Драматизація знайомої казки («Ріпка» у ролях) - Драматизація казки «Ріпка». - Ігровий діалог «Тягнемо разом». - Міні-гра «Назви героя».

		Завдання «Запитай друга».	
		Вправи на вимову окремих звуків («А-а-а», «м-м-м») - Вправа «Скажи звук» (а-а-а, м-м-м). - Артикуляційна гімнастика («посмішка», «трубочка»). - Завдання «Повтори склад» (ма, па, ба).	Ігри на розрізнення звуків («Де дзвенить дзвіночок?») - Вправа «Де дзвенить?» (відшукай дзвіночок). - Ігри на розрізнення звуків. Завдання «Покажи, де звучить».
		Складання коротких діалогів («Дай м'яч» – «На») - Вправа «Дай м'яч - На». - Міні-гра «Запитай і відповідай». - Завдання «Скажи та зроби».	Ігри зі звуконаслідуванням («Машина їде – бр-р-р») - Вправа «Машина їде - бр-р-р». - Звуконаслідувальні ігри. - Рухлива гра з коментарями.
		Узагальнююче заняття: улюблені іграшки та їхні дії Вправа «Моя улюблена іграшка»	Драматизація нової казки з опорою на картинки - Драматизація казки «Колобок». - Завдання «Назви героя та дію».

		(називання, короткі фрази). • Завдання «Скажи, що робить іграшка». • Гра «Покажи та розкажи».	Міні-гра «Привітайся Колобком».	3
--	--	---	---	---

Розглянемо детальніше деякі завдання з програми мовленнєвої корекції:

Активация словника, стимуляція мовленнєвої ініціативи, розвиток слухового сприймання

1. Вправа «Назви і повтори» (іграшки: м'яч, лялька, машинка)

Мета: активація словника, формування первинних умінь повторювати слова за зразком дорослого.

Хід виконання: педагог показує дитині іграшку й чітко вимовляє її назву: «Це м'яч. Повтори: м'яч». Якщо дитина вимовляє лише частину («ма»), вихователь заохочує: «Правильно, м'яч!». Згодом додаються інші іграшки (лялька, машинка).

Особливість: вправу повторюють кілька разів, щоб поступово перейти від окремих складів до цілого слова.

2. Гра «Що це?»

Мета: закріплення навичок розпізнавання предметів і активізація пасивного словника.

Хід виконання: педагог виставляє перед дитиною кілька знайомих предметів (кубик, ложка, м'яч) і запитує: «Що це?» Дитина відповідає одним словом, а педагог підкріплює: «Так, це м'яч». Якщо дитина вагається, вихователь підказує.

Особливість: гра допомагає формувати асоціації «зоровий образ – слово».

3. Завдання на повторення окремих складів («ма», «ба»)

Мета: розвиток артикуляції та фонематичного слуху.

Хід виконання: вихователь пропонує дитині склади: «Скажи: ма-ма-ма», «Ба-ба-ба». Використовуються іграшки як підказка: м'яч – «ма», барабан – «ба». Дитина повторює за дорослим кілька разів.

Особливість: поєднання звуку зі знайомим предметом полегшує запам'ятовування.

4. Гра-імітація «Як каже киця/собачка?» (звуконаслідування)

Мета: розвиток мовленнєвої слухо-моторної координації та уяви.

Хід виконання: педагог показує іграшку-кицю й каже: «Киця каже – няв-няв. А як каже собачка?» Дитина відповідає: «Гав-гав». Гра повторюється з іншими тваринами.

Особливість: створює емоційне підґрунтя для наслідування мовлення.

5. Рухлива гра «Покажи, як ходить ведмідь»

Мета: розвиток моторики й поєднання рухів зі словом.

Хід виконання: вихователь показує, як «ведмідь» перевалюється, і каже: «Ведмідь іде – бух-бух». Дитина повторює рух і вигук. Далі можна запропонувати інших тварин: «Зайчик стрибає», «Пташка літає».

Особливість: поєднання руху й слова сприяє формуванню комунікативної активності.

6. Вправа «Скажи, як звучить...» (короткі вигуки)

Мета: формування чутливості до інтонації, розвиток емоційного забарвлення мовлення.

Хід виконання: педагог пропонує дитині вимовити короткі вигуки із заданою інтонацією: «Ой!», «Ах!», «Ух!». Можна супроводити їх картинками чи діями («Ой, упав кубик!»).

Особливість: допомагає дитині усвідомлювати різницю у звучанні та виражати емоції засобами мовлення.

7. Вправа «Дай мені...» (2-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток розуміння мовлення дорослого, формування здатності виконувати словесну інструкцію.

Хід виконання: педагог пропонує дитині кілька предметів (м'яч, кубик, ляльку) і просить: «Дай мені м'яч». Якщо дитина виконує дію правильно – педагог підкріплює похвалою («Молодець, ти дав мені м'яч!»). Якщо дитина помиляється – педагог повторює інструкцію, підказує жестом.

Особливість: завдання вчить дітей слухати та виділяти значуще слово в інструкції, поступово ускладнюючи матеріал (від одного предмета – до кількох).

8. Гра «Знайди свій предмет» (2-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування навичок розпізнавання та вибору предмета за словесним позначенням.

Хід виконання: педагог розкладає 3–4 предмети (наприклад: м'яч, машинка, лялька, книжка). Каже: «Знайди м'яч». Дитина має показати чи взяти потрібний предмет. Потім педагог змінює завдання («Знайди книжку»).

Особливість: вправу можна проводити в групі, кожна дитина шукає «свій предмет». Це стимулює розвиток уваги й активного слухання.

9. Вправи на вибір за назвою (2-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток слухового сприймання та вміння вибирати об'єкт серед кількох.

Хід виконання: педагог показує дитині кілька іграшок і каже: «Покажи, де лялька». Дитина вказує. Поступово завдання ускладнюється – педагог просить знайти відразу два предмети («Покажи м'яч і кубик»).

Особливість: вправи допомагають дитині закріплювати назви знайомих об'єктів і тренують зорово-слухову пам'ять.

10. Гра «Хто звучить?» (2-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток слухового сприймання, уміння розпізнавати знайомі звуки.

Хід виконання: педагог за ширмою або за спиною дитини видає звук предмета (дзвіночок, барабан, вода з пляшки). Дитина повинна вгадати, що звучить.

Особливість: завдання стимулює слухову увагу, готує дитину до розпізнавання мовних звуків.

11. Вправа «Відгадай за звуком» (2-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: формування асоціації «звук – предмет/явище».

Хід виконання: педагог відтворює знайомі побутові звуки (шум дощу, дзвінок у двері, кроки, стукіт). Дитина слухає та відгадує, що це.

Особливість: вправу можна проводити як індивідуально, так і в групі. Використовуються як реальні предмети (дзвоник, вода), так і записані звуки.

12. Рухлива гра «Де дзвоник?» (2-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: розвиток просторової орієнтації та слухового сприймання.

Хід виконання: педагог дзвонить у дзвоник у різних місцях кімнати (праворуч, ліворуч, ззаду). Дитина повинна показати або підійти, звідки лунає звук.

Особливість: гра сприяє розвитку уваги, орієнтації в просторі та слухового контролю.

13. Вправа «Хто що робить?» (3-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування у дітей зв'язку між предметом і дією, розвиток розуміння простих дієслів.

Хід виконання: педагог бере ляльку й каже: «Лялька спить» – укладає її в ліжечко. Потім показує машинку й каже: «Машина їде» – рухає її по столу. Дитина має повторити дію й по можливості вимовити слова.

Особливість: завдання закріплює дієслівну лексику та сприяє появі перших словосполучень («лялька спить», «м'яч котиться»).

14. Ігрова ситуація «Покажи і скажи» (3-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: стимуляція активного мовлення та вміння поєднувати дію зі словом.

Хід виконання: педагог виконує дію з предметом (наприклад, качає м'яч і каже: «М'яч стрибає»), після чого пропонує дитині повторити дію й назвати її. Потім ролі міняються: дитина виконує дію, а педагог запитує: «Що робить м'яч?» – дитина відповідає.

Особливість: вправу можна проводити з різними предметами, щоб дитина засвоювала нові дієслова.

15. Рухлива гра з коментарем «Стрибає м'яч» (3-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток активного словника, поєднання рухової активності з мовленням.

Хід виконання: педагог стрибає з м'ячем і коментує: «М'яч стрибає». Потім дає м'яч дитині: «Тепер ти покажи, як стрибає м'яч». Дитина виконує дію й вимовляє слова.

Особливість: поєднання руху й мовлення допомагає краще запам'ятати нові дієслова.

16. Завдання «Знайди м'яч» серед інших предметів (3-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток уміння вибрати предмет за словесною інструкцією.

Хід виконання: педагог кладе на стіл кілька предметів (м'яч, кубик, машинку, книжку) й каже: «Знайди м'яч». Дитина має показати або взяти потрібний предмет. Поступово додаються нові слова («Знайди кубик», «Знайди книжку»).

Особливість: гра допомагає дитині закріплювати назви предметів і тренує увагу.

17. Вправа на узгодження дії з назвою (3-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: розвиток уміння поєднувати предмет і дію в простому висловлюванні.

Хід виконання: педагог просить: «Покажи, як машина їде» або «Покажи, як пташка летить». Дитина виконує дію, а педагог допомагає словами («Машина їде», «Пташка летить»). Потім дитина повторює.

Особливість: завдання вводить у мовлення перші прості речення.

18. Міні-гра «Де сховалась іграшка?» (3-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: розвиток розуміння мовлення та пам'яті, стимуляція активного мовлення.

Хід виконання: педагог ховає іграшку (наприклад, м'яч) за ширмою чи під хустинкою та запитує: «Де м'яч?». Дитина шукає й після знаходження каже: «Ось м'яч!».

Особливість: гра тренує слухову увагу та розвиває навички діалогу «запитання – відповідь».

19. Вправа «Назви тварину» (1-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: збагачення словника назвами тварин, розвиток навичок співвіднесення зображення і слова.

Хід виконання: педагог показує дитині картку із зображенням тварини (кіт, собака, корова, кінь) і запитує: «Хто це?». Якщо дитина не відповідає, педагог допомагає: «Це кіт. Скажи: кіт». Потім дитина повторює. Поступово педагог ускладнює завдання, пропонуючи вибрати картку за назвою: «Покажи собаку».

Особливість: сприяє розвитку пасивного і активного словника та закріплює асоціації «слово – образ».

20. Завдання «Хто як кричить?» (1-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток звуконаслідування і фонематичного слуху, формування асоціацій «тварина – звук».

Хід виконання: педагог показує картку із твариною і запитує: «Як каже кіт?». Дитина відповідає: «Мяу». Так само відтворюються звуки собаки («гав»), корови («му»), качки («кря»). Потім педагог організовує «маленький хор»: кілька дітей одночасно озвучують різних тварин.

Особливість: весела вправа, яка мотивує дітей до активної участі, сприяє розвитку артикуляційних навичок.

21. Гра «Маленький зоопарк» (1-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: узагальнення знань про тварин, активізація словника та мовленнєвої ініціативи.

Хід виконання: педагог розкладає картки з тваринами і пропонує дитині «зібрати зоопарк». Наприклад: «Де лев? Поклади його сюди. Де зайчик?». Коли всі картки зібрані, педагог запитує: «Хто у нас живе в зоопарку?» – діти по черзі називають тварин.

Особливість: гра формує навички класифікації та закріплює вживання слів у простих реченнях.

22. Вправа «Як мама кличе?» (2-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток інтонаційної виразності та емоційного сприйняття мовлення.

Хід виконання: педагог показує картку із дитиною або ляльку та каже: «Послухай, як мама кличе: Ма-ша-а-а!» – з різною інтонацією (ласкаво, строго, здалеку). Потім дитина пробує повторити. Вправу можна урізноманітнювати: «Тато кличе», «Братик кличе».

Особливість: допомагає дітям відчувати мелодику мовлення, розвиває слухову увагу.

23. Гра «Привіт – па-па» (2-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток діалогічного мовлення, формування коротких реплік-відповідей.

Хід виконання: педагог бере іграшку і каже: «Привіт, зайчику!» – дитина відповідає: «Привіт!». Потім педагог каже: «Па-па, зайчику!» – дитина відповідає: «Па-па!». Вправу повторюють із кількома іграшками.

Особливість: діти вчаться вступати в елементарний діалог, відтворювати соціально значущі слова.

24. Рухлива гра з командами («Іди сюди», «Дай ручку») (2-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: формування навичок слухового сприйняття інструкцій, розвиток активної реакції на слова дорослого.

Хід виконання: педагог звертається до дитини з інструкціями: «Іди сюди», «Дай ручку», «Помахай ручкою». Діти виконують рухи відповідно до команд. Потім діти можуть «командувати» педагогові чи один одному.

Особливість: гра сприяє закріпленню розуміння коротких фраз та формуванню взаємодії у спілкуванні.

Формування словосполучень і простих речень

1. Вправа «Назви предмет і колір» (2-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування навичок поєднання прикметника з іменником, розвиток активного словника за темою «кольори».

Хід виконання: педагог показує дитині предмет (яблуко, м'яч, кубик, лялька з червоним платтям) і ставить запитання: «Якого кольору яблуко?». Потім

промовляє разом із дитиною: «Яблуко червоне». Згодом дитина має самостійно повторити словосполучення. Використовуються 5–6 предметів різних кольорів.

Особливість: вправа допомагає закріпити базові кольори та формує перші граматично правильні поєднання слів.

2. Гра «Який?» (2-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: закріплення узгодження прикметника з іменником, розвиток уміння відповідати на питання.

Хід виконання: на столі лежать кілька предметів: червоний кубик, зелений кубик, синій м'яч, жовта машинка. Педагог запитує: «Який кубик?» – дитина відповідає: «Кубик червоний» або «Кубик зелений». Потім педагог запитує: «Яка машинка?» – дитина: «Машинка жовта». Якщо дитині складно, педагог допомагає, повторюючи разом.

Особливість: гра розвиває зв'язне мовлення, вчить дітей будувати прості словосполучення у відповідь на запитання.

3. Завдання «Великий – маленький» (2-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: формування уявлень про величину предметів і розвиток словника прикметників «великий – маленький».

Хід виконання: педагог показує дітям два предмети різного розміру, наприклад, великий і маленький м'яч. Запитує: «Який м'яч?». Дитина відповідає: «М'яч великий», «М'яч маленький». Потім пропонуються інші пари предметів (ложки, кубики, книжки). Для активізації інтересу педагог вводить ігрові ситуації: «Великий м'яч для ведмедика, а маленький для зайчика».

Особливість: вправа допомагає дітям не тільки засвоювати нові слова, але й порівнювати предмети за ознаками, робити перші узагальнення.

4. Вправа «Що робить мишка?»

Мета: розвиток уміння називати дії у поєднанні з персонажем, формування двослівних конструкцій.

Хід виконання: педагог показує іграшкову мишку й ставить запитання: «Що робить мишка?». Потім демонструє дію (їсть, біжить), супроводжуючи словами:

«Мишка їсть», «Мишка біжить». Дитина повторює за педагогом або самостійно складає висловлювання.

Особливість: завдання сприяє закріпленню дієслів дії та поєднанню їх з іменниками.

5. Ігрова ситуація «Кіт ловить м'яч»

Мета: формування двослівних і трислівних висловлювань у процесі імітації.

Хід виконання: педагог бере іграшкового котика та м'яч, показує дітям, як «кіт ловить м'яч», промовляючи вголос дії. Потім просить дитину показати те саме й назвати дію: «Кіт ловить м'яч».

Особливість: діти краще запам'ятовують мовні конструкції через сюжетно-рольові дії.

6. Гра «Покажи дію»

Мета: розвиток активного словника дієслів, стимулювання мовленнєвої ініціативи.

Хід виконання: педагог називає дію («стрибає», «спить», «їде») і просить дитину показати її рухами. Після цього уточнює: «Хто стрибав?» – дитина відповідає: «Зайчик стрибав».

Особливість: поєднання рухів і мовлення допомагає закріпити слова на рівні моторики й слухового сприймання.

7. Вправа «Склади пару слів»

Мета: навчання складання простих двослівних висловлювань.

Хід виконання: педагог показує картинку чи іграшку (мама, котик, собачка) та запитує: «Що робить мама?» – «Мама спить»; «Що робить котик?» – «Котик їсть». Дитина повторює або пробує самостійно скласти словосполучення.

Особливість: вправу легко варіювати, змінюючи дійових осіб і дії, щоб уникати одноманітності.

8. Завдання «Хто що робить?»

Мета: розвиток граматично правильного поєднання іменника та дієслова.

Хід виконання: педагог викладає кілька картинок чи іграшок: «Котик їсть», «Зайчик спить», «Дівчинка танцює». Дитина обирає персонажа та відповідає повним висловлюванням.

Особливість: завдання підводить дитину до самостійного формування речень.

9. Міні-гра «Хто де?»

Мета: розвиток уміння поєднувати іменник із прийменниково-іменниковим словосполученням.

Хід виконання: педагог розміщує іграшки в різних місцях (кіт на ліжку, м'яч під столом) та запитує: «Де кіт?». Дитина відповідає: «Кіт на ліжку».

Особливість: гра розширює мовленнєву конструкцію за рахунок використання простих прийменників.

10. Сюжетна гра «Чай для ляльки»

Мета: розвиток сюжетного мовлення, формування зв'язних фраз.

Хід виконання: педагог роздає дітям іграшковий посуд, ляльку, чайник. Організовує міні-сценку: «Лялька п'є чай». Потім розширює сюжет: «Лялька п'є чай із чашки», «Лялька сидить за столом». Дитина бере участь у грі й промовляє дії.

Особливість: сюжетно-рольові ігри є ефективним засобом розвитку мовлення, оскільки стимулюють емоційне включення дітей.

11. Завдання «Склади просте речення» (2-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування навичок побудови простих двослівних речень, розвиток граматично правильного мовлення.

Хід виконання: педагог показує дитині картинку або іграшку (лялька спить, кіт їсть, дівчинка грає). Дитині пропонується скласти речення: «Лялька спить», «Кіт їсть», «Дівчинка грає». За потреби педагог допомагає запитанням: «Хто? Що робить?».

Особливість: поєднання наочної опори та мовленнєвої дії, стимулювання граматичного узгодження у висловлюванні.

12. Вправа «Що робить лялька?» (2-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: збагачення активного словника дієслів, розвиток розуміння дії та її словесного вираження.

Хід виконання: педагог показує дитині ляльку, яка виконує різні дії (лежить, сидить, п'є чай, спить). Дитина повинна назвати дію: «Лялька сидить», «Лялька п'є чай». На другому етапі діти самостійно придумують дії для ляльки.

Особливість: використання ігрової ситуації для активізації дієслівного словника та розвитку уяви.

13. Вправа «У ляльки є...» (називання частин тіла) (3-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування словосполучень «іменник + є + іменник», розвиток мовленнєвого сприймання та узгодження.

Хід виконання: педагог показує ляльку чи ведмедика та пропонує назвати частини тіла: «У ляльки є голова», «У ляльки є руки». На наступному етапі дитина самостійно називає всі відомі частини тіла.

Особливість: поєднання предметної дії з мовленнєвою, розвиток граматично правильних конструкцій.

14. Гра «Доторкнись і скажи» (3-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток активного словника назв частин тіла, формування зв'язку «слово – дія».

Хід виконання: педагог пропонує дитині доторкнутися до певної частини тіла на собі чи на іграшці та назвати її: «Покажи носик», «Покажи ручку». У групі діти виконують завдання одночасно.

Особливість: поєднання рухової та мовленнєвої активності, стимулювання уваги та швидкої реакції на інструкцію.

15. Завдання «Хто це?» (за картинками) (3-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: розвиток уміння називати об'єкти та складати прості фрази.

Хід виконання: педагог показує картинку з людиною чи твариною та запитує: «Хто це?». Дитина відповідає: «Це мама», «Це собачка». На другому етапі педагог стимулює повніші відповіді: «Це мама. Вона читає».

Особливість: поступовий перехід від однословних відповідей до простих речень.

16. Вправа «М'яч котиться» (4-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток активного словника дієслів, формування зв'язку між дією та словом.

Хід виконання: педагог дає дитині м'яч та пропонує виконати дію: «Зроби, щоб м'яч котився», «Зроби, щоб м'яч стрибав». Дитина повторює за педагогом і коментує: «М'яч котиться», «М'яч стрибає».

Особливість: інтеграція рухової діяльності з мовленнєвою, формування дієслівного словника через гру.

17. Рухлива гра з діями і словами (4-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток поєднання мовленнєвої та рухової активності, формування вміння коментувати власні дії.

Хід виконання: педагог показує дітям рух (стрибок, біг, мах руками) і проговорює його словами: «Я стрибаю», «Я бігаю». Потім пропонує дитині повторити дію та назвати її. У груповому варіанті діти по черзі виконують рухи, а решта називають: «Він стрибає».

Особливість: активізує дієслівний словник і допомагає дітям усвідомлювати зв'язок між дією та мовленнєвим висловлюванням.

18. Завдання «Скажи, що робиш» (4-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток самостійності у мовленні, формування уміння описувати власні дії.

Хід виконання: педагог пропонує дитині виконати просту дію (будувати з кубиків, малювати, годувати ляльку) і запитує: «Що ти робиш?». Дитина відповідає: «Я малюю», «Я годую ляльку». Педагог заохочує уточнення: «Я малюю будинок».

Особливість: стимулює мовленнєву ініціативу й допомагає дитині усвідомити власну діяльність через слова.

19. Вправа «Хлопчик малює» (опис за картинкою) (4-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: формування уміння будувати прості фрази за зоровою опорою.

Хід виконання: педагог показує картинку, де зображено хлопчика з олівцем, і запитує: «Що робить хлопчик?». Дитина відповідає: «Хлопчик малює». На другому етапі пропонуються інші дії («Дівчинка спить», «Кіт грає»).

Особливість: вчить дитину співвідносити картинку та словесний опис, розвиває навички побудови речень.

20. Завдання «Склади речення» (4-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: тренування побудови граматично правильних висловлювань.

Хід виконання: педагог називає окремі слова («кіт» + «спить») і пропонує скласти з них речення: «Кіт спить». Згодом завдання ускладнюється – педагог пропонує три слова («дівчинка», «малює», «квітку») й дитина складає фразу: «Дівчинка малює квітку».

Особливість: сприяє формуванню граматичної будови мовлення, тренує логічне мислення.

21. Міні-гра «Що робить дівчинка?» (4-й місяць, 3-й тиждень)

Мета: розвиток уміння відповідати на запитання простим реченням.

Хід виконання: педагог демонструє картинку із зображенням дівчинки (грає, танцює, спить) і ставить запитання: «Що робить дівчинка?». Дитина відповідає: «Дівчинка спить». Ускладнення: кілька картинок змішуються, дитина витягує одну та сама ставить запитання іншому.

Особливість: тренує діалогічну форму мовлення та вчить дітей взаємодіяти між собою.

22. Вправа «Запитай мене» (5-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток мовленнєвої ініціативи, формування навичок ставити прості запитання.

Хід виконання: педагог пропонує дитині поставити йому запитання. Наприклад, дитина питає: «Хто це?», показуючи на картинку. Педагог відповідає і заохочує дитину до нових питань. Потім педагог сам моделює: «Запитай у мене, що це».

Особливість: формує активну мовленнєву позицію, навчає дітей ініціювати діалог.

23. Гра «Відповідай коротко» (5-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток уміння швидко реагувати на запитання й відповідати простими словами чи словосполученнями.

Хід виконання: педагог ставить дитині серію простих запитань: «Хто це?», «Що це?», «Що робить?». Дитина повинна дати коротку відповідь: «Кіт», «М'яч», «Біжить». Ускладнення: гра проводиться в швидкому темпі з кількома дітьми.

Особливість: тренує увагу, швидкість мовленнєвої реакції, розвиває діалогічне мовлення.

24. Завдання «Хто? Що?» (5-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток уміння розрізняти питання за типом (про предмет чи особу) та правильно відповідати.

Хід виконання: педагог показує картинку (тварина, людина, предмет) і ставить питання: «Хто це?» – дитина відповідає: «Кіт». Питання «Що це?» – «М'яч». Згодом діти самі ставлять один одному запитання.

Особливість: допомагає дітям навчитися диференціювати поняття «хто?» і «що?», формує основи граматичного узагальнення.

Розвиток діалогічного мовлення та звуковимови

1. Вправа «Привіт!» (короткі діалоги) (6-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: формування навичок простого діалогічного мовлення, розвиток уміння вітатися.

Хід виконання: педагог бере ляльку, вітається з нею словами «Привіт, лялько!». Потім просить дитину повторити: «Привіт, Петрику!». Лялька «відповідає»: «Привіт!». У парі діти вітаються один з одним, і педагог підказує, як відповісти.

Особливість: діти вчаться використовувати соціальні мовленнєві формули у спілкуванні, з'являється емоційна виразність.

2. Рольова гра «Дай – На» (6-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток уміння вступати в діалог через дію, засвоєння мовленнєвих зворотів «дай», «на».

Хід виконання: педагог бере іграшку, простягає її дитині зі словами: «На!». Дитина бере і відповідає: «Дай». Потім діти передають іграшку один одному, супроводжуючи дію коротким діалогом: «Дай м'яч» – «На м'яч».

Особливість: поєднання мовленнєвої реакції та предметної дії, формування основ спілкування між дітьми.

3. Завдання «Запитай друга» (6-й місяць, 1-й тиждень)

Мета: розвиток мовленнєвої ініціативи, формування навички ставити прості питання.

Хід виконання: педагог пропонує дитині звернутися до сусіда: «Як тебе звати?», «Що це?». Діти відповідають коротко: «Мене звати Оля», «Це м'яч». Поступово педагог ускладнює завдання, пропонуючи дітям придумувати власні питання.

Особливість: стимулює діалогічне мовлення між дітьми, закладає основи комунікативної активності.

4. Драматизація казки «Ріпка» (6-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток зв'язного мовлення, формування навичок рольової взаємодії.

Хід виконання: педагог розподіляє ролі (дід, баба, внучка, собачка, киця, мишка). Діти отримують атрибути (хусточка, вушка, хвостик) і виконують дії, промовляючи короткі репліки: «Тягне дід ріпку», «І баба допомагає». Учасники діють у певній послідовності.

Особливість: поєднання гри, рухів і мовлення, діти відчують себе частиною спільної дії, вчаться домовлятися.

5. Ігровий діалог «Тягнемо разом» (6-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: розвиток діалогічного мовлення через спільну дію.

Хід виконання: діти «тягнуть» уявну ріпку, повторюючи слова вихователя: «Тягнемо разом! Раз, два, три – тягни!». Вчитель заохочує повторювати у формі короткого діалогу: «Тягни!» – «Тягну!».

Особливість: формування вміння узгоджувати дії з партнерами, емоційне підкріплення фраз.

6. Міні-гра «Назви героя» (6-й місяць, 2-й тиждень)

Мета: закріплення знання персонажів казки, розвиток навичок називати та впізнавати героїв.

Хід виконання: педагог показує дитині ілюстрацію чи атрибут (хусточку, вушка, хвостик) і запитує: «Хто це?». Дитина відповідає: «Це мишка», «Це баба». У другому варіанті педагог називає героя, а дитина шукає відповідний предмет чи дитину-учасника.

Особливість: поєднання мовленнєвої діяльності з рольовою грою, тренування пам'яті та уваги.

7. Вправа «Скажи звук»

Завдання: дитина повторює окремий звук («а-а-а», «м-м-м») після демонстрації педагога.

Хід виконання: педагог показує картку з буквою або предмет, який асоціюється зі звуком (наприклад, «а» – яблуко), вимовляє звук, дитина повторює.

Особливості: вправу можна виконувати у різних ритмах, голосно або тихо, що розвиває контроль за голосом.

8. Артикуляційна гімнастика

Завдання: тренування м'язів губ, язика і щелепи для правильної вимови звуків.

Хід виконання:

«Посмішка» – дитина широко посміхається, затримуючи губи в цій позиції 5–10 секунд.

«Трубочка» – витягує губи вперед, ніби дує через трубочку.

Додатково: «висунь язик», «дуй на пальці» для координації дихання та артикуляції.

Особливості: вправи виконуються як розминка перед заняттями програми мовленнєвої корекції.

9. Завдання «Повтори склад»

Завдання: дитина повторює прості склади («ма», «па», «ба»), поступово збільшуючи швидкість.

Хід виконання: педагог показує картку або предмет, назва якого починається з відповідного складу, дитина повторює.

Особливості: допомагає формувати навички ритмічного мовлення і підготовку до складнішого словотворення.

10. Вправа «Де дзвенить?»

Завдання: дитина знаходить джерело звуку серед декількох предметів.

Хід виконання: педагог ховає дзвоник або інший звукопродуктивний предмет, подає звук, дитина вказує місце його знаходження.

Особливості: можна ускладнювати завдання, використовуючи кілька різних звуків одночасно.

11. Ігри на розрізнення звуків

Завдання: дитина визначає, який звук звучить: тварини, музичні інструменти, предмети побуту.

Хід виконання: педагог видає звук, дитина називає або показує джерело.

Особливості: гра розвиває слухову пам'ять і здатність порівнювати та класифікувати звуки.

12. Завдання «Покажи, де звучить»

Завдання: дитина вказує місце або предмет, де лунає певний звук.

Хід виконання: педагог вимовляє звук або включає аудіозапис, дитина вказує або піднімає картку з відповідним предметом.

Особливості: ефективна вправа для закріплення умінь локалізації та розпізнавання звуків.

13. Вправа «Дай м'яч – На»

Завдання: дитина вчиться будувати найпростіші діалоги за зразком «Дай м'яч» – «На».

Хід виконання: педагог дає дітям м'яч і пропонує розіграти коротку ситуацію: одна дитина просить («Дай м'яч»), інша передає («На»). Ролі змінюються.

Особливості: сприяє розвитку діалогічного мовлення, закріплює вміння слухати й відповідати, створює ситуацію спілкування.

14. Міні-гра «Запитай і відповідай»

Завдання: формування вміння ставити прості запитання і відповідати на них.

Хід виконання: педагог пропонує дітям короткі запитання («Що це?», «Хто це?»). Дитина відповідає одним-двома словами. Потім ролі змінюються: діти вчаться самі ставити запитання.

Особливості: стимулює мовленнєву ініціативу та активну взаємодію між дітьми.

15. Завдання «Скажи та зроби»

Завдання: поєднання слова і дії.

Хід виконання: педагог пропонує дитині промовити дію («Сідай», «Візьми», «Покажи») і одночасно виконати її. Можна чергувати: один говорить – інший виконує.

Особливості: формує зв'язок між мовленням і дією, розвиває розуміння інструкцій і самоконтроль.

16. Вправа «Машина їде – бр-р-р»

Завдання: розвиток звуковимови через наслідування.

Хід виконання: педагог показує іграшкову машину, вимовляє звук («бр-р-р») і пропонує дитині повторити. Поступово вводяться інші предмети: літак («жу-жу»), потяг («ту-ту»).

Особливості: допомагає дітям засвоювати перші звуконаслідувальні слова, розвиває фонематичний слух.

17. Звуконаслідувальні ігри

Завдання: вчити дітей відтворювати звуки предметів і тварин.

Хід виконання: педагог імітує звук (наприклад, «му-у»), а дитина показує картинку або іграшку, що відповідає звуку, і повторює його.

Особливості: поєднання слухового сприйняття, зорових асоціацій і мовленнєвої активності.

18. Рухлива гра з коментарями

Завдання: поєднання рухів із мовленнєвими звуками.

Хід виконання: діти рухаються і супроводжують дію звуковими коментарями («Машина їде – бр-р-р», «Коник стрибає – і-го-го»). Педагог задає темп і ритм.

Особливості: формує координацію руху і мовлення, розвиває інтонаційну виразність.

19. Вправа «Моя улюблена іграшка»

Завдання: навчити дітей будувати прості фрази, описуючи предмет.

Хід виконання: педагог пропонує кожній дитині взяти свою улюблену іграшку й назвати її («Це м'яч», «Це лялька»). Потім діти доповнюють опис: «М'яч червоний», «Лялька гарна».

Особливості: сприяє розвитку вміння поєднувати слова у короткі фрази, формує позитивну емоційну атмосферу.

20. Завдання «Скажи, що робить іграшка»

Завдання: формування вмінь описувати дію предмета.

Хід виконання: педагог рухає іграшку (машинка їде, м'яч стрибає, лялька спить) і запитує: «Що робить іграшка?» Дитина відповідає: «Машинка їде», «М'яч стрибає».

Особливості: поєднує гру і мовленнєву діяльність, стимулює використання дієслів.

21. Гра «Покажи та розкажи»

Завдання: розвиток мовленнєвої ініціативи через показ і розповідь.

Хід виконання: дитина обирає іграшку, показує її групі та розповідає коротко («Це кіт. Він спить»). Інші діти можуть ставити прості запитання («Хто це?», «Що робить?»).

Особливості: розвиває навички публічного мовлення, закріплює вміння будувати прості речення.

22. Драматизація казки «Колобок»

Завдання: ознайомлення дітей із сюжетом через рольову гру.

Хід виконання: педагог показує картинки з героями казки («Дід», «Баба», «Колобок», «Зайчик», «Вовк», «Лисиця»). Діти за ролями відтворюють короткі діалоги, рухи і фрази героїв («Я від баби втік, я від діда втік...»).

Особливості: поєднання мовлення, рухів і образної гри; розвиток діалогічного мовлення.

23. Завдання «Назви героя та дію»

Завдання: навчити дітей співвідносити героя з дією.

Хід виконання: педагог показує картку («Зайчик»), а дитина каже: «Зайчик стрибає». Потім з іншою картою: «Вовк біжить», «Лисиця говорить».

Особливості: формує вміння будувати прості двослівні конструкції «іменник + дієслово».

24. Міні-гра «Привітайся з Колобком»

Завдання: тренування простих мовленнєвих формул у грі.

Хід виконання: педагог тримає іграшку-Колобка, дитина вітається з ним («Привіт, Колобок!»). Ускладнення: Колобок «відповідає» (педагог або інша дитина): «Привіт!».

Особливості: закріплення мовленнєвих кліше, розвиток діалогічної взаємодії.

Розроблена система вправ показала, що ефективність мовленнєвого розвитку дітей раннього віку забезпечується поступовим ускладненням завдань - від наслідування окремих звуків і простих дій до складання дво- і трислівних висловлювань та коротких діалогів. Ігрова форма занять сприяє збереженню інтересу дітей та підвищує їхню мовленнєву активність. Виконання вправ типу «Дай мені...», «Хто що робить?», «Назви предмет і колір» розвиває словник, граматичні навички й уміння узгоджувати слова. Використання картинок, предметних ігор, сенсорних матеріалів та рольових діалогів створює умови для

формування комунікативної ініціативи та вміння дитини орієнтуватися у різних мовленнєвих ситуаціях.

Вправи спрямовані не лише на збагачення лексичного запасу, а й на розвиток фонематичного слуху, формування правильної артикуляції та інтонаційної виразності. У результаті діти поступово переходять від імітаційної діяльності до самостійного використання мовлення у спілкуванні, що є важливою умовою становлення їхньої мовленнєвої компетентності.

Конспект заняття з мовленнєвого розвитку

Тема: Формування словосполучень і простих речень (узгодження прикметників з іменниками)

Вік дітей: 2 роки

Тривалість: 15–20 хв.

Форма роботи: підгрупове заняття (4–5 дітей)

Мета:

- вчити дітей узгоджувати прикметник з іменником у словосполученнях;
- стимулювати побудову двослівних висловлювань;
- розвивати слухову увагу, пам'ять, мовленнєву ініціативу;
- формувати позитивний емоційний настрій у процесі гри.

Хід заняття

1. Організаційний момент (1–2 хв.)

Педагог вітає дітей добрими словами та пропонує сісти півколом. Для створення позитивного емоційного настрою використовується коротенька пісенька-привітання з рухами:

- «Доброго ранку, діти, в коло встаньте, привітайтеся!»

Педагог налаштовує дітей на заняття, повідомляючи його тему: сьогодні діти вчитимуться називати предмети та визначати, які вони за кольором і розміром.

2. Основна частина (12–14 хв.)

Вправа 1. «Назви предмет і колір»

Педагог демонструє дітям предмет (наприклад, червоне яблуко) та ставить запитання:

- Що це? (Очікувана відповідь: «Яблуко»).
- Яке яблуко? (Очікувана відповідь: «Яблуко червоне»).

Поступово діти повторюють словосполучення разом із педагогом, а згодом намагаються відповідати самостійно.

Використовуються 5–6 різних предметів яскравих кольорів (м'яч синій, кубик зелений, квітка жовта, машина червона, тарілка біла).

Вправа 2. Гра «Який?»

На столі розміщені кілька предметів: кубик червоний, кубик зелений, машинка жовта, м'яч синій.

Педагог ставить дітям запитання:

- Який кубик?
- Яка машинка?
- Який м'яч?

Діти відповідають: «Кубик червоний», «Машинка жовта», «М'яч синій». У разі утруднень педагог допомагає підказкою, після чого повторює відповідь разом з дитиною.

Вправа 3. «Великий – маленький»

Педагог показує дітям два предмети різного розміру (великий і маленький м'яч, велика і маленька ложка).

Запитує:

- Який м'яч? (Очікувана відповідь: «М'яч великий» або «М'яч маленький»).
- Яка ложка? («Ложка велика» / «Ложка маленька»).

Після кількох прикладів діти намагаються відповідати самостійно.

3. Підсумок заняття (2–3 хв.)

Педагог підводить підсумок:

– Діти сьогодні навчилися називати предмети та описувати їх кольором і розміром: «яблуко червоне», «м'яч синій», «м'яч великий».

Для закріплення знань проводиться коротка рухлива гра:

– Покажіть, де великий м'яч.

– А де маленький?

– А де червоний кубик?

Наприкінці педагог дякує дітям за старанність і хвалить кожного.

Очікуваний результат:

- діти починають поєднувати прикметник з іменником у словосполученнях;
- розширюється активний словник (кольори, ознаки предметів);
- з'являються перші двослівні висловлювання;
- діти вчаться відповідати на запитання дорослого.

У межах формувального етапу експерименту було впроваджено систему методичного супроводу вихователів, спрямовану на вдосконалення їхньої професійної діяльності з розвитку мовленнєвої компетентності дітей раннього віку, яка базувалася на наступних **педагогічних умовах**:

1. Створення розвивального середовища у закладі дошкільної освіти з метою формування мовленнєвої компетентності з дітьми раннього віку.

2. Систематичне збагачення знань з формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

3. Залучення дітей до практично зорієнтованої діяльності формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку з поведінковою проекцією.

У науково-довідковій літературі даються різні тлумачення поняття «умова». Так, у Тлумачному словнику української мови зазначено, що умова – це філософська категорія, у якій відображене універсальне ставлення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує [47]. Через наявність відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність.

Отже, дотримуючись певних умов, можна досягти розв'язання поставленої проблеми. А «педагогічні умови» визначаються як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

У контексті нашого магістерського дослідження педагогічні умови – це цілеспрямовано організоване вихователем розвивальне середовище, система форм та методів освітньої взаємодії, комплекс педагогічних взаємодій між учасниками освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Отже, педагогічні умови ми розглядаємо як можливості та обставини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, які сприяють ефективному досягненню поставленої мети – формуванню мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Методичний супровід охоплював комплекс заходів, які забезпечували підвищення рівня мовленнєво-педагогічної майстерності, формування стійкої мотивації до систематичної роботи над мовленням дітей раннього віку та створення оптимального мовленнєвого середовища у групах.

1. Консультаційно-інформаційний супровід

Протягом експерименту вихователі отримували систематичні консультації з актуальних питань мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. На консультаціях розглядалися такі аспекти:

- вікові закономірності розвитку мовлення дітей 1–3 років;
- типові труднощі мовленнєвого розвитку, їх прояви та причини;
- методи та прийоми стимулювання словника, граматичного ладу, діалогічного мовлення;
- робота над звуковою культурою мовлення у ранньому віці;
- роль вихователя як мовленнєвого партнера дитини.

Під час зустрічей вихователі отримували рекомендації щодо використання мовленнєвих ситуацій у повсякденному житті, застосування прийомів розвитку пасивного й активного словника, організації мовленнєво спрямованих ігор.

2. Проведення методичних тренінгів та майстер-класів

З метою удосконалення професійної майстерності були організовані тренінги й практичні заняття, зокрема:

- майстер-клас із використання дидактичних мовленнєвих ігор («Назви предмет», «Що робить?», «Придумай продовження»);
- тренінг із розвитку діалогічної взаємодії з дітьми, де вихователі відпрацьовували моделі «дорослий–дитина»;
- практикум із формування фонематичного слуху через звуконаслідування, ритмічні вправи, артикуляційні ігри;
- тренінг із розвитку мовлення у побутових ситуаціях (переодягання, прийом їжі, прогулянка).

Такі заняття сприяли підвищенню професійної впевненості вихователів та їхньої готовності активно використовувати мовленнєві методики щоденно.

3. Розроблення та надання вихователям методичних матеріалів

Для забезпечення системності роботи вихователям було надано розроблені мною методичні матеріали:

- пам'ятки з розвитку словника, звукової культури, граматичного ладу мовлення;
- добірки мовленнєвих та артикуляційних ігор;
- картки-завдання для дітей 2–3 років;
- зразки мовленнєвих ситуацій та діалогів;
- орієнтовні моделі щоденного мовленнєвого супроводу.

Вихователі впроваджували ці матеріали у повсякденну роботу, що сприяло підвищенню якості мовленнєвого середовища групи.

4. Проведення спільного аналізу педагогічних ситуацій

У процесі методичного супроводу здійснювався аналіз реальних педагогічних ситуацій:

- труднощі у встановленні мовленнєвого контакту з дітьми;
- випадки недостатньої мовленнєвої активності;
- приклади неправильного мовленнєвого моделювання дорослим.

Під час обговорень вихователі навчалися знаходити причини проблем, добирати адекватні прийоми роботи, прогнозувати результат.

5. Педагогічний моніторинг та зворотний зв'язок

На кожному етапі вихователі отримували індивідуальний зворотний зв'язок щодо:

- правильності застосування методів;
- ефективності взаємодії з дітьми;
- рівня створення мовленнєвого середовища;
- динаміки мовленнєвого розвитку дітей.

Такий моніторинг сприяв покращенню методичних дій та підвищенню результативності роботи з вихователями.

Отже, запроваджений методичний супровід дав змогу забезпечити цілеспрямовану й компетентісно-орієнтовану підтримку вихователів, підвищити їхню професійну готовність до роботи з дітьми раннього віку та створити сприятливі умови для формування мовленнєвої компетентності вихованців. Системний характер супроводу позитивно вплинув на мовленнєву активність дітей і підвищив якість педагогічної взаємодії у групі.

Реалізація програми формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку засвідчила ефективність спеціально організованої роботи. Тривала тримісячна програма, побудована на принципах доступності, наочності, повторюваності, поступовості та ігрової спрямованості, дала змогу поступово активізувати словниковий запас дітей, розвинути вміння складати прості словосполучення та речення, удосконалити граматичний лад мовлення, а також стимулювати діалогічні форми спілкування.

Заняття у формі ігор з предметами, мовленнєвих вправ, драматизацій та рольових діалогів дозволили створити сприятливе комунікативне середовище, де діти відчували себе впевнено та вмотивовано. Особливе значення мало систематичне закріплення знань та індивідуальний підхід до кожної дитини, що враховував її мовленнєві можливості та темп розвитку.

Таким чином, реалізація педагогічних умов підтвердила, що ранній вік є сенситивним періодом для становлення мовленнєвої компетентності, а цілеспрямована методика формувального експерименту сприяє подоланню виявлених труднощів і забезпечує якісні зміни у мовленнєвому розвитку дітей.

2.3. Аналіз результатів перевірки педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку

Після реалізації тримісячної програми педагогічних занять, спрямованих на розвиток мовленнєвої компетентності дітей раннього віку, було здійснено повторне діагностичне обстеження за розробленою ігровою методикою. Аналіз результатів дозволив виявити позитивну динаміку в мовленнєвому розвитку дітей раннього віку, що підтвердило ефективність запропонованих педагогічних умов.

Діагностичне обстеження дітей раннього віку проводилося у формі ігрових завдань, що відповідають віковим можливостям та забезпечують природність ситуації спілкування. Основна мета методики – виявити рівень сформованості мовленнєвої компетентності, зокрема розвиток словника, граматичного ладу, звуковимови, фонематичного слуху та діалогічного мовлення.

Ігрова методика діагностики мовленнєвої компетентності дітей раннього віку

Завдання 1. «Назви предмет»

Дитині показують 6–8 знайомих іграшок або предметів (лялька, м'яч, машинка, кубик). Завдання: правильно назвати кожний предмет. Оцінюється повнота та точність назв, відсутність замін і спотворень.

Завдання 2. «Якого кольору?»

Дитині пропонуються кольорові предмети (червоне яблуко, синій м'яч, жовтий кубик). Завдання: назвати колір і скласти словосполучення («яблуко

червоне», «м'яч синій»). Перевіряється здатність узгоджувати прикметник з іменником.

Завдання 3. «Великий – маленький»

Показуються пари предметів різного розміру (великий і маленький м'яч). Завдання: визначити розмір і назвати словосполучення («м'яч великий», «м'яч маленький»).

Завдання 4. «Хто що робить?»

Дитині демонструються картинки із зображенням дії (кіт спить, дівчинка малює, пташка летить). Завдання: скласти коротке речення («Кіт спить», «Дівчинка малює»).

Завдання 5. «Скажи так само»

Педагог промовляє коротку фразу («М'яч котиться»), дитина має повторити. Завдання перевіряє граматичну правильність відтворення та вимову.

Завдання 6. «Послухай і відрізни»

Дітям пропонуються пари слів, що відрізняються лише одним звуком (кіт – кит, мак – бак). Дитина має показати на малюнок, який відповідає почутому слову. Перевіряється фонематичний слух.

Завдання 7. «Хто заговорив?»

Педагог іграшковим голосом говорить від імені іграшки («Привіт, я зайчик»). Дитина відповідає у формі діалогу («Привіт, зайчику!»). Завдання спрямоване на виявлення навичок діалогічного мовлення.

Завдання 8. «Збери пазл і назви»

Дитині дається простий пазл із зображенням знайомого предмета чи тварини. Після складання потрібно назвати зображене та скласти речення («Це кіт»).

Завдання 9. «Чарівна торбинка»

У торбинці сховані предмети. Дитина навпомацки дістає предмет і має його назвати. Завдання спрямоване на активізацію словника та розвиток мовленнєвої ініціативи.

Завдання 10. «Хто що любить?»

Дитині показують картинки (кіт – молоко, заєць – морква). Завдання: скласти фразу «Кіт любить молоко», «Заєць любить моркву».

З цих спостережень можна простежити, що діти, які займалися за новою методикою значно краще і більше засвоїли знань. Вищий бал заробили 19 дітей, середній бал – 9 дітей, а низький бал був у двох дітей (див. Таблицю 2 Додаток А).

Розглянуті дані можна представити у вигляді діаграми:

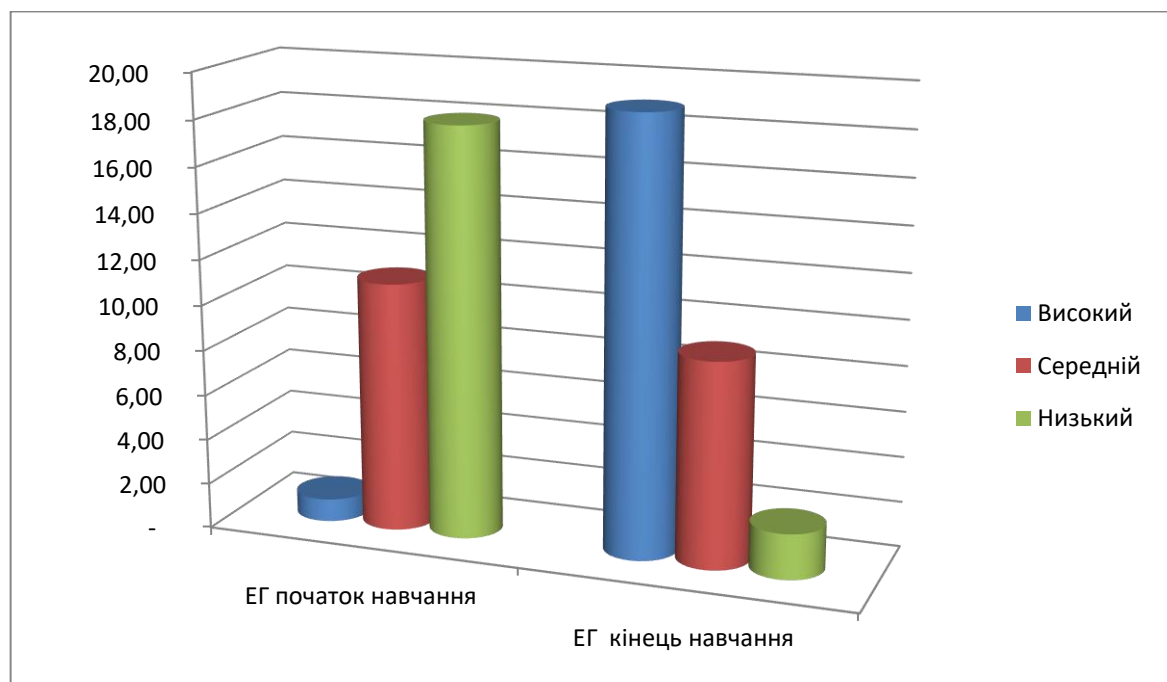

Рисунок 2.2. Рівень мовленнєвого розвитку дітей віку (кінець експерименту)

На початковому етапі більшість дітей (59 %) демонстрували низький рівень мовленнєвої компетентності: їм було властиве обмежене використання слів, труднощі у складанні словосполучень і простих речень, несформованість фонематичного слуху та недостатня мовленнєва ініціатива. Середній рівень було зафіксовано у 37 % дітей, лише 4 % учасників експерименту показали високі результати.

Після завершення експерименту спостерігається суттєве покращення показників: високий рівень продемонстрували вже 19 дітей (63 %), середній рівень – 9 дітей (30 %), тоді як низький рівень зберігся лише у 2 дітей (7 %). Це свідчить про те, що більшість дітей не лише подолали початкові труднощі, а й

активно включилися в мовленнєве спілкування, опанували нові слова, навчилися утворювати словосполучення та будувати прості речення.

Особливо позитивною динамікою відзначилися діти, які на констатувальному етапі мали середній рівень розвитку: після проходження програми вони виявили більш упевнену здатність користуватися словниковим запасом, зросла граматична правильність мовлення, підвищилась активність у діалогічних формах спілкування.

Зазначені результати підтверджують гіпотезу дослідження про те, що реалізація спеціально організованих педагогічних умов, побудованих на принципах доступності, поступовості, повторюваності та ігрового характеру, забезпечує ефективне формування мовленнєвої компетентності у дітей раннього віку.

2.4. Рекомендації вихователям з формування мовленнєвої компетентності у дітей раннього віку

Формування мовленнєвої компетентності у дітей раннього віку є одним з ключових завдань сучасної дошкільної освіти. Саме у цей період відбувається інтенсивне накопичення словника, оволодіння першим елементарним граматичним ладом мови, розвиток слухового сприймання, уваги та пам'яті, що створює сприятливі умови для педагогічного впливу. Вихователь у цей час має виступати не лише носієм мови, а й організатором мовленнєво-ігрового середовища, що стимулює дітей до активного використання мовлення у повсякденних ситуаціях.

Насамперед слід підкреслити, що робота з дітьми раннього віку має відбуватися у природній для них формі – через гру, художнє слово, емоційно забарвлене спілкування. Дитина цього віку ще не здатна сприймати сухі мовні вправи, проте вона із задоволенням реагує на казкові сюжети, римовані тексти,

прості інсценізації та діалогічні ігри. Тому вихователь повинен застосовувати різноманітні методи, які інтегрують розвиток мовлення у різні види діяльності.

1. Використання предметно-ігрових ситуацій.

Однією з ефективних форм роботи є створення предметно-ігрових ситуацій, коли дитина має можливість називати, описувати чи порівнювати добре знайомі об'єкти. Наприклад, під час гри «У магазині» вихователь пропонує дітям «купувати» іграшкові фрукти й овочі, супроводжуючи дії словами: «Дай мені червоне яблуко», «Я хочу маленьку грушу». Такі діалоги не тільки тренують словосполучення «прикметник + іменник», а й формують уміння слухати й відповідати.

Особливу увагу слід приділяти вправам на активізацію прикметників, оскільки саме вони збагачують мовлення дітей якісними характеристиками предметів. Наприклад, вихователь може організувати гру «Чарівний мішечок», де дитина на дотик вгадує іграшку та описує її: «М'яка ведмедик», «Круглий м'яч», «Великий кубик». Таким чином поєднується сенсорний досвід і мовленнєва активність.

Використання сенсорних ігор важливий у формуванні мовленнєвої компетентності дітей раннього віку. Сенсорний розвиток тісно пов'язаний із мовленнєвим, адже саме через відчуття дитина пізнає навколишній світ і вчиться позначати його словами. У ранньому віці (2–3 роки) ігри з матеріалами різної текстури – піском, водою, крупами, камінцями, тканиною – стають ефективним інструментом для активізації мовлення. Важливим є не лише сам процес дії, а й обов'язкове мовленнєве супроводження, яке спонукає дитину озвучувати свої враження та дії.

Приклади сенсорних ігор та вправ:

1. Гра «Сховай і знайди»

Мета: розвиток активного словника (назви предметів, прості дії, просторові відношення).

Хід: педагог пропонує дитині сховати іграшку в ємність із піском або крупою: «Сховай м'ячик у піску». Після цього просить знайти: «Де м'ячик?» – дитина відповідає: «Ось м'ячик», «Я знайшов машинку».

Особливість: дитина одночасно виконує дію і промовляє її, що формує міцний зв'язок між словом і предметом.

2. Вправа «Що в мішечку?»

Мета: розвиток тактильного сприймання та словника.

Хід: у непрозорий мішечок кладуть різні предмети (м'яч, кубик, ложка, м'яка іграшка). Дитина на дотик виймає предмет, називає його: «Це кубик», «Це лялька». Педагог стимулює дитину додавати прикметник: «М'яка лялька», «Великий м'яч».

Особливість: діти вчаться не лише називати предмети, а й описувати їхні ознаки.

3. Гра «Знайди пару на дотик»

Мета: формування уміння зіставляти та словесно описувати предмети.

Хід: педагог дає дитині два предмети різної текстури (шовкова стрічка і шматочок наждачного паперу). Потім у мішечку пропонує знайти «такий самий». Дитина промовляє: «М'який», «Шорсткий».

Особливість: збагачується словник прикметниками, формується чутливість до властивостей предметів.

4. Вправа «Чарівна вода»

Мета: розвиток дієслівного словника (наливає, миє, бризкає).

Хід: діти грають із посудом і водою: переливають її з однієї ємності в іншу, миють іграшки, бризкають пальчиками. Педагог коментує й залучає дітей: «Я наливаю воду. А ти що робиш?» – дитина відповідає: «Я мию машинку».

Особливість: вода стимулює дітей до активних дій, а педагог – до їх мовленнєвого супроводу.

5. Гра «Відгадай за дотиком»

Мета: формування уміння описувати та порівнювати.

Хід: дитині зав'язують очі, дають предмет, а вона пробує на дотик описати: «М'який, круглий – це м'яч», «Холодний, твердий – це кубик».

Особливість: діти вчаться добирати слова для опису відчуттів, що розвиває зв'язне мовлення.

Сенсорні ігри дозволяють: активізувати словник (назви предметів, дій, ознак); формувати зв'язок між дією та словом; розвивати граматичну будову мови (узгодження іменників із прикметниками, використання дієслів); створювати позитивну мотивацію до мовленнєвої активності.

Для досягнення найкращого результату вихователь повинен коментувати власні та дитячі дії, постійно стимулювати повторення й самостійне мовленнєве оформлення ситуації.

2. Використання української дитячої літератури

Важливим засобом розвитку мовлення є систематичне використання творів української дитячої літератури. Казки, віршики та забавлянки сприяють засвоєнню інтонаційної виразності, мелодики рідної мови, розширюють словниковий запас. Казка є універсальним засобом розвитку мовлення, уяви та мислення дітей раннього віку. Вона поєднує в собі образність, емоційність та послідовність, що робить її ідеальним інструментом для мовленнєвого розвитку. Діти раннього віку вже здатні не лише слухати казку, а й брати активну участь у її відтворенні через діалоги, рухи та короткі висловлювання.

Метод казкотерапії полягає у створенні навчально-ігрових ситуацій, коли дитина стає «помічником» чи «учасником» казкових подій. Це спонукає її висловлювати свої думки, відповідати на запитання, відтворювати репліки персонажів.

Вихователь має добирати тексти короткі, ритмічні, з повторюваними структурами. Наприклад, у віршику Г. Бойка «Ходить гарбуз по городу...» діти охоче повторюють знайомі рядки, що розвиває як артикуляцію, так і пам'ять.

Доцільним є і створення простих інсценізацій за мотивами народних казок («Ріпка», «Колобок»), де діти можуть відтворювати репліки персонажів. Такі

заняття не лише розвивають діалогічне мовлення, а й формують соціальні навички спільної гри.

Приклади використання казки у мовленнєвому розвитку:

1. Казкові завдання «Допоможи герою»

Хід: педагог показує іграшку-зайчика та говорить: «Зайчику потрібно знайти моркву. Де морква?» Дитина знаходить картку з морквою і відповідає: «Ось морква», «Морква тут».

Особливість: прості ситуації стимулюють короткі відповіді й формують уміння будувати елементарні речення.

2. Міні-гра «Хто це сказав?»

Матеріал: знайомі персонажі (Колобок, Лисичка, Ведмідь).

Хід: педагог читає уривок із казки або промовляє репліку («Я від баби втік, я від діда втік...»). Дитина повинна відгадати й назвати персонажа: «Це Колобок».

Особливість: розвиває пам'ять і вміння співвідносити слова з образом.

3. Драматизація уривків

Хід: діти розігрують епізод казки з короткими репліками («Тягнеморятуємо!» у «Ріпці», «Не їж мене, Лисичко» в «Колобку»).

Особливість: діти вчаться інтонаційно виражати емоції, засвоюють діалогічні форми мовлення.

4. Казкова руханка «Покажи, як...»

Хід: педагог каже: «Колобок котиться – покажіть!» Діти імітують рух і проговорюють: «Колобок котиться». Інший варіант: «Зайчик стрибає», «Ведмідь іде».

Особливість: поєднання моторики з мовленням підсилює ефект засвоєння.

5. Гра «Закінчи казку»

Хід: педагог починає знайому фразу («Баба за діда, дід за ріпку...»), дитина завершує: «Ріпку тягнуть».

Особливість: активізує пам'ять і навички відтворення мовного матеріалу.

Казкотерапія збагачує словник через знайомство з новими словами та виразами; формує діалогічне мовлення в умовах рольової гри; сприяє розвитку інтонаційної виразності; створює емоційно комфортне середовище, яке стимулює мовленнєву активність.

3. Мовленнєві ігри та вправи

Розвитку мовленнєвої компетентності сприяють короткі мовні ігри. Вони мають бути динамічними, тривалістю не більше 2–3 хвилин, щоб відповідати віковим можливостям уваги дітей. Наприклад:

- гра «Хто як каже?» (діти наслідують голоси тварин, а потім називають їх: «Кіт каже няв-няв»);
- гра «Що зникло?» (вихователь показує кілька іграшок, потім ховає одну, а діти називають: «Зник червоний м'яч»);
- гра «Знайди свій колір» (дитина отримує картку із завданням знайти предмет відповідного кольору і назвати його).

Подібні вправи формують увагу, пам'ять, уміння поєднувати слова в елементарні висловлювання.

Не менш важливим є створення у групі предметно-розвивального середовища, яке стимулює дітей до мовлення. Це може бути куточок книги з великими яскравими ілюстраціями, тематичні стенди («Овочі», «Птахи», «Моя родина»), набори карток для описових ігор. Усі предмети бажано підписувати друкованими літерами, щоб дитина поступово починала співвідносити слово і зображення.

Педагог має забезпечити постійну мовленнєву активність дітей у повсякденному житті. Під час одягання, прогулянки, харчування він може ставити прості питання: «Що ти одягаєш?», «Яка погода на вулиці?», «Що ти їси?» – і спонукати дитину відповідати словосполученням або коротким реченням.

4. Використання музично-рухових завдань

Дітям раннього віку особливо подобаються вправи, що поєднують слово і рух. Це можуть бути прості пісеньки-привітання, рухливі ігри з мовним

супроводом («Іде коза рогата», «Ой ходить сон коло вікон»). У таких ситуаціях слово отримує практичний зміст, а повторювані рухи допомагають його закріпити. Важливо, щоб вихователь сам брав активну участь у грі, демонстрував приклад правильного вимовляння та виразної інтонації.

Музика є природним стимулятором мовленнєвої активності, адже вона поєднує рух, емоцію та слово. У дітей 2–3 років добре розвинена здатність наслідувати ритм і мелодію, а тому пісенно-рухові ігри стають не лише засобом розваги, а й важливим інструментом мовленнєвого розвитку. У таких іграх діти не лише повторюють слова й звуки, а й супроводжують їх рухами, що полегшує засвоєння нових мовних конструкцій.

Приклади музично-ритмічних ігор та вправ:

1. Гра «Їде, їде потяг»

Мета: розвиток фонематичного слуху та формування коротких фраз.

Хід: діти стають у рядочок «потягом». Педагог співає пісеньку: «Їде, їде потяг, дзень-дзелень», а діти повторюють і супроводжують рухами – крокують по колу. Педагог запитує: «Що робить потяг?» – діти відповідають: «Потяг їде».

Особливість: поєднання співу, руху та слова робить вправу доступною й цікавою.

2. Вправа «Гей, долоньки!»

Мета: розвиток ритмічної координації та інтонаційної виразності.

Хід: діти плескають у долоні в такт коротенькій римівці: «Гей, долоньки, плес-плес-плес!». Педагог підкреслює інтонацію, а діти повторюють за ним.

Особливість: вправи на плескання поєднують моторний і мовленнєвий розвиток.

3. Гра «Котик іде»

Мета: розвиток інтонаційної виразності та словника дієслів.

Хід: педагог наспівує: «Котик іде, котик іде, лапки несуть його тихо-тю-у!» – діти йдуть на носочках, промовляють «котик іде». Потім педагог змінює дію: «Котик біжить», «Котик стрибає», а діти наслідують рух і слова.

Особливість: завдяки поєднанню музики й рухів діти швидко засвоюють нові дієслова.

4. Міні-гра «Звуки природи»

Мета: розвиток звуковимови та фонематичного слуху.

Хід: педагог співає короткі звуконаслідування («Дощик кап-кап-кап», «Вітер фу-фу-фу»), а діти повторюють і виконують відповідні рухи – «дощик капає пальчиками», «вітер дує».

Особливість: поєднання слухового, мовленнєвого та рухового каналів сприймання.

5. Вправа «Танцюють ручки»

Мета: розвиток координації руху та мови.

Хід: під музику педагог показує рухи руками («Ручки вгору, ручки вниз») і промовляє фрази. Діти повторюють: «Ручки вгору, ручки вниз».

Особливість: тренує вміння повторювати фрази з опорою на рухи.

Музично-ритмічні ігри стимулюють розвиток фонематичного слуху й чутливості до ритму; формують навички інтонаційної виразності; збагачують словниковий запас дієсловами та прикметниками; створюють емоційно позитивний фон, що сприяє природному засвоєнню мовлення.

5. Використання мнемотехніки в розвитку мовлення дітей раннього віку

Мнемотехніка є одним із сучасних і результативних методів розвитку мовлення у дітей раннього віку. Її суть полягає в опорі на візуальні символи (малюнки, схеми, піктограми), які допомагають малюкові утримувати в пам'яті послідовність слів або дій та відтворювати їх у мовленні. Для дітей 2–3 років така робота є особливо важливою, оскільки в цьому віці ще недостатньо сформовані механізми довільної пам'яті й уваги, і наочна опора значно полегшує процес побудови висловлювань.

Приклади використання мнемотаблиць та вправ:

1. Вправа «Хто що робить?»

Матеріал: картки із зображенням героя та дії (кіт – молоко – п'є; хлопчик – м'яч – кидає).

Хід виконання: педагог викладає серію карток, а дитина будує речення: «Кіт п'є молоко», «Хлопчик кидає м'яч».

Результат: формується уміння поєднувати іменники з дієсловами, будувати прості фрази.

2. Гра «Розкажи казку за схемою»

Матеріал: мнемотаблиця із символами до казки («Колобок» – круг, стрілочка, заєць, вовк, лисиця).

Хід: педагог пропонує дітям переглянути символи та пригадати сюжет, потім діти разом складають спрощену версію: «Колобок котиться. Зустрів зайця. Зустрів вовка. Лисиця з'їла».

Результат: дитина вчиться передавати послідовність подій, відтворювати діалоги й дії персонажів.

3. Вправа «Що спочатку, що потім?»

Матеріал: картки з діями (дівчинка миє руки – витирає рушником – сідає їсти).

Хід: педагог показує послідовність, потім перемішує картки. Дитина розкладає їх у правильному порядку і промовляє: «Спочатку миє руки, потім витирає, потім їсть».

Результат: розвивається зв'язне мовлення, формується вміння логічно вибудовувати події.

4. Гра «Придумай речення»

Матеріал: мнемотаблиця з трьох картинок (машина – дорога – їде).

Хід: педагог просить дитину скласти речення. Варіанти: «Машина їде дорогою», «Їде червона машина».

Результат: діти оволодівають умінням доповнювати речення прикметниками, вводити нові слова.

5. Вправа «Побудуй розповідь»

Матеріал: картки з предметами та діями (собака – кістка – їсть; лялька – ліжко – спить).

Хід: педагог дає дитині 2–3 картки й пропонує скласти маленьке оповідання: «Собака знайшов кістку. Він їсть кістку».

Результат: дитина вчиться поєднувати кілька речень, формуючи початок короткого зв'язного мовлення.

Таким чином, використання мнемотаблиць допомагає дітям швидше переходити від окремих слів до речень; опановувати навички побудови послідовних висловлювань; збагачувати словник дієслів і прикметників; тренувати пам'ять, увагу та уяву.

Важливо, щоб педагог не лише показував символи, а й активно коментував дії, залучав дітей до повторів і запитань: «Хто це?», «Що робить?», «Що далі?». Це робить процес навчання інтерактивним і захопливим.

6. Індивідуальний підхід

Оскільки розвиток мовлення у дітей раннього віку відбувається нерівномірно, вихователь має враховувати індивідуальні особливості. Для дітей із низьким рівнем мовленнєвої активності доцільно частіше використовувати наслідувальні ігри, де вони можуть повторювати за педагогом слова та рухи. Для дітей із достатнім рівнем – ускладнювати завдання: просити придумати власну репліку, описати предмет більш докладно.

Важливо, щоб жодна дитина не залишалася осторонь спілкування. Педагог має заохочувати навіть невдалі спроби висловлювання, створюючи атмосферу доброзичливості та підтримки.

Рекомендовано систематично вводити у роботу короткі діалоги. Наприклад:

– Вихователь: «Що в тебе в руці?»

– Дитина: «М'яч».

– Вихователь: «Який м'яч?»

– Дитина: «М'яч великий».

Такі прості вправи допомагають дитині усвідомити логіку побудови висловлювань.

Інший прийом – використання лялькового театру. Вихователь може «оживляти» ляльку, яка звертається до дітей: «Привіт! Як тебе звати?», «Що ти

любим їсти?». Діти охоче відповідають і таким чином непомітно тренують діалогічне мовлення.

7. Використання інтерактивних методів у формуванні мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Інтерактивні методи передбачають активну участь дитини у процесі навчання через гру, діалог, співпрацю. Для дітей 2–3 років найбільш ефективними є прості настільні й дидактичні ігри, які поєднують дію з картинками або предметами й вимагають від дитини вербальної реакції. Такі завдання формують у дітей уміння будувати прості речення, ставити та відповідати на запитання, розвивають зв'язне мовлення.

Приклади інтерактивних ігор:

1. Гра «Знайди пару»

Мета: формування словника та розвиток уваги.

Матеріал: картки з однаковими зображеннями (два м'ячі, дві ляльки, два кубики).

Хід: педагог розкладає картки та просить дитину знайти однакові. Дитина, знайшовши, промовляє: «Це два м'ячі», «Це дві ляльки».

Особливість: дитина вчиться не лише співвідносити предмети, а й називати їх, поступово формуючи граматичні форми множини.

2. Вправа «Хто де живе?»

Мета: розвиток уміння будувати прості речення з прийменниками.

Матеріал: картки з тваринами (кіт, корова, курча) та місцями їх проживання (будка, хлів, курник).

Хід: педагог дає дитині картку з твариною та питає: «Де живе курча?» – дитина підбирає картку з курником і відповідає: «Курча в курнику».

Особливість: формується вміння поєднувати слова в словосполучення та прості речення, розширюється словник із теми «тварини».

3. Гра «Чарівні віконця»

Мета: стимулювання мовленнєвої ініціативи.

Матеріал: картонна коробка з віконцями, за якими сховані картки із зображеннями предметів.

Хід: дитина відкриває віконце й описує, що побачила: «Це яблуко», «Яблуко червоне».

Особливість: поєднує елемент сюрпризності з обов'язковим мовленнєвим супроводом.

4. Вправа «Хто що робить?»

Мета: розвиток дієслівного словника.

Матеріал: картки із зображеннями дії (хлопчик їсть, дівчинка спить, собака біжить).

Хід: педагог показує картку й запитує: «Що робить хлопчик?» – дитина відповідає: «Хлопчик їсть».

Особливість: сприяє активному використанню дієслів, формуванню структури речення «іменник + дієслово».

5. Міні-гра «Склади речення»

Мета: розвиток уміння поєднувати кілька слів у висловлювання.

Матеріал: набір карток (кіт, молоко, п'є).

Хід: педагог викладає перед дитиною три картки та запитує: «Що робить кіт?» – дитина відповідає: «Кіт п'є молоко».

Особливість: робота з простими мнемосхемами у формі інтерактивної гри.

Таким чином, інтерактивні методи дозволяють зробити мовленнєвий розвиток природним і цікавим для дитини; поєднати пізнавальну, ігрову та мовленнєву діяльність; формувати навички діалогу та використання різних граматичних конструкцій; сприяти соціалізації, адже більшість ігор проводяться в підгрупах або парах.

8. Використання карток Монтессорі та методики Домана у формуванні мовленнєвої компетентності дітей раннього віку.

Робота з наочними картками – один із найрезультативніших сучасних методів розвитку мовлення у дітей раннього віку. У цьому віці дитина сприймає світ насамперед через зорові образи, і наочна картинка стає «місточком» між

предметом та словом. Підхід Монтессорі та методика Домана, адаптовані для навчання дітей раннього віку, дають можливість систематизувати та прискорити процес накопичення словника й побудови елементарних фраз.

Принципи роботи з картками:

- Простота та чіткість зображення. Картка має містити лише один предмет без фону, що допомагає дитині зосередитися.
- Повторюваність. Одне й те саме слово пред'являється кілька разів у різних ігрових ситуаціях.
- Поступовість. Спочатку картки використовують для називання окремих предметів, потім – для формування словосполучень і коротких речень.

Приклади вправ із картками:

1. Вправа «Скажи слово»

Хід: педагог показує картку з предметом (наприклад, яблуко) і чітко промовляє: «Яблуко». Дитина повторює. Якщо повторення неточне («яко» замість «яблуко»), педагог лагідно виправляє.

Особливість: дитина засвоює нові слова у візуально-мовленнєвій асоціації.

2. Гра «Знайди потрібну картинку»

Хід: педагог викладає кілька карток на стіл і просить: «Знайди котика». Дитина вибирає потрібну картку і промовляє: «Ось котик».

Особливість: розвивається розуміння мовлення та словесне позначення дій.

3. Завдання «Покажи, де мама, де тато»

Хід: педагог демонструє картки із зображенням людей та запитує: «Де мама?», «Де тато?». Дитина показує картку й промовляє: «Ось мама», «Це тато».

Особливість: розвивається вміння відповідати на запитання та будувати короткі речення.

4. Вправа «Склади пару»

Матеріал: картки «тварина – дитинча» (кішка – кошеня, корова – теля).

Хід: педагог пропонує дитині знайти «дитинку» для тварини. Дитина підбирає та називає: «Кішка й кошеня».

Особливість: розвивається словник і розуміння родових зв'язків.

5. Міні-гра «Скажи ознаку»

Хід: педагог показує картку з яблуком і запитує: «Яке яблуко?» Дитина відповідає: «Червоне яблуко», «Велике яблуко».

Особливість: формуються словосполучення «іменник + прикметник».

6. Гра «Хто що робить?»

Матеріал: картки із діями (хлопчик біжить, дівчинка спить).

Хід: педагог показує картку і ставить запитання: «Що робить хлопчик?» Дитина відповідає: «Хлопчик біжить».

Особливість: формуються речення у структурі «іменник + дієслово».

Картки Монтессорі та методики Домана дозволяють швидко поповнювати активний і пасивний словник дітей; навчати побудови перших словосполучень і простих речень; розвивати зорово-мовленнєві асоціації; поєднувати пізнавальну та мовленнєву діяльність у цікавій для дитини формі.

Важливо, щоб педагог не перевантажував дітей великою кількістю матеріалу за одне заняття. Оптимально показувати 3–5 карток, поступово вводячи нові й повторюючи вже засвоєні.

Таким чином, формування мовленнєвої компетентності дітей раннього віку потребує систематичної роботи вихователя, яка поєднує різноманітні форми і методи: предметно-ігрові ситуації, використання літератури, рухливі мовленнєві ігри, сенсорні вправи, інсценізації. Ключовим принципом має бути природність і емоційність спілкування, створення сприятливого середовища, що стимулює дітей до висловлювань. Лише за умови регулярного і цілеспрямованого використання цих прийомів можливо забезпечити успішний мовленнєвий розвиток дітей раннього віку, що стане міцним фундаментом для подальшого навчання у старших групах та у школі.

Висновки до розділу 2

Проведене первинне діагностування дітей раннього віку засвідчило наявність значних труднощів у мовленнєвому розвитку. Із 30 обстежених лише 1 дитина (3,3 %) продемонструвала високий рівень мовленнєвої компетентності, 11 дітей (36,7 %) – середній, тоді як більшість, а саме 18 осіб (60 %), залишилися на низькому рівні. Це свідчить про те, що, попри природну сензитивність періоду, мовленнєві навички не формуються належним чином без спеціально організованої педагогічної підтримки.

Аналіз існуючих педагогічних умов у закладі дошкільної освіти показав, що робота з мовленнєвого розвитку має певні обмеження. Вихователі здебільшого використовують традиційні форми роботи – читання вголос, розгляд картинок, короткі бесіди, тоді як ігрові методи, інтеграція мовленнєвих вправ у повсякденне життя та художньо-театралізована діяльність застосовуються рідко. Це свідчить про необхідність удосконалення методики формування мовлення, яка б спиралася на вікові потреби дітей 2–3 років і передбачала активне включення дітей у комунікативні ситуації.

Результати формувального етапу підтвердили високу ефективність запропонованої методики. Якщо на початковому етапі лише 1 дитина мала високий рівень мовленнєвої компетентності, 11 – середній і 18 – низький, то після трьох місяців занять ситуація змінилася суттєво: 19 дітей (63,3 %) досягли високих результатів, 9 (30 %) вийшли на середній рівень, і тільки 2 (6,7 %) залишилися з низькими показниками. Таким чином, спеціально організовані ігрові вправи, вправи на словотворення та робота з художніми текстами забезпечили значний приріст мовленнєвих умінь.

Отже, розроблені рекомендації для вихователів показують, що найбільший ефект у розвитку мовлення дітей раннього віку дає систематичне використання ігрових технологій, вправ на порівняння та узгодження, організація діалогічних ігор і невеличких драматизацій. Педагог у цьому процесі має відігравати активну роль – не лише демонструвати зразки мовлення, але й виступати співрозмовником, підтримуючи ініціативу дітей. Важливим є й створення

позитивного емоційного середовища, яке стимулює бажання дитини говорити, експериментувати зі словом та розширювати власний словниковий запас.

ВИСНОВКИ

В результаті теоретичного аналізу було встановлено, що проблема розвитку мовлення дітей раннього віку є однією з ключових у сучасній дошкільній педагогіці та психології. Мовлення – це не лише засіб спілкування, а й важливий механізм пізнання та опанування дитиною навколишньої дійсності, воно впливає на формування мислення, емоційної сфери та соціальної поведінки. Саме тому період від народження до трьох років визначається як сенситивний для формування основ мовленнєвої компетентності. Розглянуті теоретичні підходи дозволяють уточнити сутність основних понять. Мова постає як система знаків, мовлення – як індивідуальна здатність користуватися цією системою, а розвиток мовлення – як процес опанування дитиною різних аспектів мовленнєвої діяльності. У структурі розвитку мовлення виділяють лексичний, граматичний, фонетико-фонематичний та комунікативний компоненти, які взаємопов'язані та поступово формуються вже в ранньому віці.

Особливості розвитку мовлення дітей віком 1–3 роки свідчать про поступовий перехід від домовленнєвих форм (лепет, лепет, реакція на інтонацію) до активного словникового запасу та фразового мовлення. На другому році життя відбувається інтенсивне збагачення словникового запасу та поява перших словосполучень, а на третьому – формування граматичної системи, розвиток діалогічного мовлення та покращення звуковимови. При цьому провідним фактором успішності цього процесу є комунікативна взаємодія з дорослим, який виступає мовленнєвим взірцем та стимулятором. Водночас мовленнєвий розвиток дітей раннього віку може супроводжуватися певними труднощами. Серед найпоширеніших – пізня поява перших слів, обмежений словниковий запас, нечітка звуковимова, відсутність фонематичного слуху. Такі труднощі зумовлені як біологічними факторами (індивідуальні особливості, стан здоров'я), так і соціально-педагогічними (якість мовленнєвого середовища, рівень освітньої підтримки). Їх своєчасне виявлення та корекція є важливою умовою запобігання серйозним мовленнєвим порушенням.

Діагностика рівня мовленнєвої компетентності дітей раннього віку виявила, що серед 30 обстежених дітей лише 1 дитина (3,3 %) показала високий рівень, 11 дітей (36,7 %) перебувають на середньому рівні, тоді як більшість – 18 дітей (60 %) мають низький рівень сформованості мовленнєвих умінь. Отримані результати підтверджують, що третій рік життя є особливо чутливим періодом для мовленнєвого розвитку, однак без спеціальної педагогічної підтримки більшість дітей відчують труднощі у формуванні словника, граматичного ладу та комунікативних навичок.

Вивчення педагогічних умов організації мовленнєвої роботи в закладі дошкільної освіти показало, що вихователі визнають важливість розвитку мовлення, але найчастіше застосовують стандартні методи – читання, бесіду, показ предметів. Недостатня увага приділяється ігровим прийомам, інтеграції мовленнєвих завдань у повсякденну діяльність, використанню художнього слова та театралізації. Це доводить необхідність розробки цілеспрямованої методики, що враховує вікові особливості дітей двох-трьох років і забезпечує комплексний підхід до формування мовленнєвої компетентності.

Формувальний експеримент, проведений протягом трьох місяців, довів ефективність розробленої методики. Якщо на початку експерименту високий рівень мовленнєвої компетентності мав лише 1 учасник, середній рівень – 11 дітей, а низький рівень – 18 дітей, то після впровадження програми результати суттєво покращилися: 19 дітей (63,3 %) вийшли на високий рівень, 9 дітей (30 %) досягли середнього, і лише 2 дітей (6,7 %) залишилися з низькими показниками. Ця динаміка засвідчує, що використання ігрових методів, мовленнєвих вправ і художньої літератури стимулює розвиток активного мовлення та сприяє збагаченню словника.

Рекомендації, розроблені для вихователів, показали, що ефективно формування мовленнєвої компетентності у дітей раннього віку можливе за умови систематичного використання ігрових методів, інтеграції мовленнєвих завдань у повсякденні ситуації та створення умов для активної комунікації. Найбільш результативними є вправи на узгодження прикметників з іменниками,

ігри-діалоги, театралізовані інсценівки та робота з предметами-замінниками. Педагог має виступати не лише організатором, а й активним мовленнєвим партнером, що підтримує дитину, стимулює її ініціативу та забезпечує позитивний емоційний фон під час спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк С.О. Розвиток діалогічного та монологічного мовлення дошкільників у театралізованих іграх. *Розвиток творчої особистості в системі дошкільної освіти*. Краматорськ, 2017. С. 102-103.
2. Амацьєва О.П. Що впливає на виразність мовлення? Навчання дітей старшого дошкільного віку інтонаційної та жестико-мімічної виразності мовлення. *Дитячий садок*. 2014. №19. С. 15-23.
3. Аніщук А. М. Дошкільна лінгводидактика: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і переробл. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. 317 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти. Державний стандарт дошкільної освіти. *Практика управління дошкільним закладом*. 2021. №11.
5. Бенера В.Є., Маліновська Н.В. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей: Навчально-методичний посібник за кредитно-модульною системою організації навчального процесу для студентів напряму підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта». К.: Видавничий Дім «Слово», 2016. 376 с.
6. Богуш А. М., Гавриш Н., Хома Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Вид. 3. К. : Видавничий дім «Слово», 2016. 304 с.
7. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид., доопр. і доп. Харків : Вид-во «Ранок», 2017. 192 с.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до семи років : монографія. Вид. 2. Київ : Слово, 2014. 376 с
9. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навчально-методичний посібник / А. М. Богуш, Н. І. Луцан. К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 256 с.
10. Богуш А. М., Руденко Ю. А. Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок. Вид. 4. Одеса : Поліграф, 2015. 254 с
11. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. К. : Видавничий дім „Слово», 2019. 344 с.

12. Ватаманюк Г. П. Художня література як засіб мовленнєвої підготовки дітей до навчання в школі. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи* : збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 28–33.
13. Ватаманюк Г. Художня література як засіб формування духовного світу дитини. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського держ. університету. Серія педагогічна*. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. XIII. С. 237–240.
14. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник / Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В.; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
15. Водолага Н. В. Навчання розповідання дітей старшого дошкільного віку в театралізованій діяльності. Дис. канд. пед. наук: 13.00.02 Одеса, 2001. 345 с.
16. Гавриш Н. В. Інформаційно-ігрова технологія як засіб активізації інтелектуальних та мовленнєвих дій дошкільників. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/13069/1/N_V_Gavrush_informaciino_igrova_technologia_yak_zasib_aktuvizacii_intelektyalnuch_ta_movlenevuch_diy_dochkil_nikiv.pdf
17. Гавриш Н. В. Мовлення дитини. Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. № 3. С. 3–8.
18. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці. Донецьк: ТОВ «Лебідь», 2021. 218 с.
19. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2004. №7. С. 17-24.
20. Гончаренко А. Щоб дитина заговорила. *Дошкільне виховання*. 2005. №3. С.9-13.
21. Горбунова Н. В. Художнє слово як засіб розвитку словника дошкільників. *Наука і освіта*. № 10. 2014. С. 45-51.

22. Горбунова Н. Сучасні наукові підходи до розвитку словника дітей дошкільного віку. *Гуманітарні науки*. 2012. № 2. С. 46 – 52.
23. Гречишкіна І. А. Вимоги до наочності у навчанні мовлення молодших дошкільників. *Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2019. № 1 (324) Ч.ІІ. С.133–140.
24. Гречишкіна І. А. Дидактична наочність як засіб навчання зв'язного мовлення в молодшому дошкільному віці. *Збірник наукових праць „Педагогічні науки»*. Херсон, 2017. Випуск LXXIX. Т. 1. С. 63–69.
25. Гурковська Т. Дитина до трьох: психологічний портрет з рекомендаціями. *Дошкільне виховання*. 2017. №12. С. 11-15.
26. Дитина. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / Г.В. Бєленька, О.Л.Богініч, Н.І.Богданець-Білокаленко та інші. 3 вид. К.: КМІУВ ім. Б.Грінченка, 2016. 304с.
27. Дурманенко О.Л. Освітня діяльність у групах раннього віку: навч.-метод. посіб. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2022. 188 с. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21371/1/durmanenko.pdf>
28. Іншаков А. Є. Діяльнісний підхід до організації словникової роботи з дітьми старшого дошкільного віку. *Педагогіка вищої та середньої школи. Збірник наукових праць*. Кривий Ріг. 2015. Вип. 44. С. 203–208.
29. Єнгалічева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/50/13.pdf
30. Єфименко Л. М. Особливості формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в освітньому процесі сучасного закладу дошкільної освіти . *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Херсон, 2022. Вип. 99. С. 19-24. <https://ekhsuir.kspu.edu/items/ae65eebc-18d2-4164-9414-36518c9b642a>
31. Кожевникова Т. Школа педагогічної майстерності: Мовленнєвий розвиток дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2017. №12. С. 21-24.
32. Колодич О.Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2014. №4. С. 14-24.

33. Кричківська Т.Д. Дитяча психологія: Навчально-методичний комплекс. Ніжин, 2015. 347 с.
34. Кричківська Т.Д. Психологія дітей дошкільного віку: Навчально-методичний посібник. Ніжин: НДПУ, 2021. 417 с.
35. Крутий К.Л. Формування граматичної правильності мовлення в дітей дошкільного віку: Монографія. Запоріжжя, ЛПКС, 2004. 187 с.
36. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи: розвиток мовлення. *Дошкільне виховання*. 2016. №5. С. 15-18.
37. Мазютинець К.Ю. Розвиток образного мовлення дітей старшого дошкільного віку URL: http://dspace.s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5876/1/The_development_of_figurative_speech_of_older_children.pdf
38. Методика виховання та розвитку дітей раннього віку : навч.-метод. посібник / авт.-упор. Н. Г. Каньоса, Т. Й. Бабюк, І. Л. Пукас, Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2021. 268 с.
39. Методика розвитку мовлення і навчання рідної мови дітей раннього віку. АМ Богуш, НВ Маліновська. Видавничий Дім» Слово», 2016. 214 с.
40. Михайлова Л.І. Підготовка майбутніх вихователів до розвитку розмовного мовлення дітей. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України*. №4. 2019. С.115-116.
41. Михайлова Л.І. Місце розмовного мовлення у практиці сучасного дошкільного закладу. *Освіта на Луганщині. Науково-методичний журнал*. №2 (31), 2017. С.174-176.
42. Михайлова Л.І. Змістовий аспект розвитку розмовного мовлення дітей дошкільного віку. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України*. №3. 2019. С. 110-113.
43. Михайлова Л.І. Стан розвитку розмовного мовлення дошкільників у теорії і практиці дошкільної освіти. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія Педагогіка і психологія: Зб. статей*. 2018. Вип. 20. Ч.2. С.201-206.

44. Михайлова Л.І. Компетентнісний підхід до розвитку розмовного мовлення дітей. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д.Ушинського*. № 5-6. 2020. С.134-140.
45. Михайлова Л.І. Принципи розвитку рідної мови дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. *Нова педагогічна думка*. №2. 2019. С.48-50.
46. Нещерет О.І. Психологія мовленнєвої діяльності: Навчально-методичний посібник. Ніжин, 2014. 364 с.
47. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. / Укл. Яременко В. В., Сліпущко О. М. К.: Аконіт, 1999. Т.3. 927 с.
48. Паласевич І. Розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників засобом сюжетних картин. *Молодь і ринок*. 2019. № (170). С. 60–65.
49. Пенькова О. Розвиток мовлення у дітей. *Психолог*. 2015. №42. С. 12-18.
50. Пишук О.О. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку за допомогою кілець Луллія. Луцьк, 2024. 108 с.
https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/26333/1/pyshuk_2024.pdf
51. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 187 с.
52. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. К.: Академвидав, 2022. 456с.
53. Руденко Ю.А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою засобами української народної казки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 2012. 200с.
54. Стрюк К. Ще раз про розвиток мовлення: Пріоритетні напрями розвитку мовленнєвої діяльності дошкільнят. *Дитячий садок*. 2018. №47. С. 20-26.
55. Сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку: інформаційно-методичний посібник / Уклад. О. М. Гриненко. Слов'янськ. Видво Б. І. Маторіна, 2021. 169с.

56. Табака О. Розвиток мовлення дошкільнят: актуальні проблеми, шляхи розв'язання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 40, том 3, 2021. С. 140-145. https://www.aphn-journal.in.ua/archive/40_2021/part_3/36.pdf
57. Товкач І.Є. Формування мовленнєвої компетентності старшого дошкільника на заняттях. *Стандарти дошкільної освіти: Збірник наукових робіт учасників всеукраїнської науково-практичної конференції*. К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2014. С. 308-314.
58. Харченко Н.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати міркування: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02. Переяслав-Хмельницький, 2004. 18 с
59. Швидка С. О. Сучасні методи підготовки дітей дошкільного віку до навчання грамоти. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 10–11. С. 112–117.
60. Чекаліна В. А. Формування мовленнєвої компетентності дошкільників у процесі навчання переказу літературних творів. *Стандарти дошкільної освіти : дискурс науки і практики*. Київ, 2014. С. 325–331. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4579/1/V_Chekalina_04_14_PI.pdf
61. Bates E. Language development. *Current Opinion in Neurobiology*. 2002. Vol. 2, No. 2. P. 180–185.
62. Bates E., Dick F. Language, gesture, and the developing brain. *Developmental Psychobiology*. 2012. Vol. 40, No. 3. P. 293–310.
63. Bruner J. S. *Child's Talk: Learning to Use Language*. New York : Norton, 2003. 288 p.
64. Dronkers N. F. Despite numerous intervening reports over the centuries, Pierre Paul Broca gets credit for first associating language with a specific region of the brain. *Brain and Language*. 2017. Vol. 162. P. 1–4.
65. O'Sullivan M. Pierre Paul Broca's first report of the famous patient Tan was published . *Journal of the History of the Neurosciences*. 2019. Vol. 28, No. 2. P. 123–135.
66. Piaget J. *The Language and Thought of the Child*. London : Kegan Paul, Trench & Trubner, 1999.– 246 p.

67. Tomasello M. *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2013. 388 p.
68. Tomasello M. *Language Development*. Goswami U. (ed.) *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Cognitive Development*. 2nd ed. Hoboken, NJ : Wiley-Blackwell, 2020. P. 239–257.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1

Визначення рівня мовленнєвої компетентності дітей раннього дошкільного віку (початок експерименту)

Ім'я вихованця	Бал
Катя А.	60
Оля А.	90
Кіра Б.	20
Кирило Б.	20
Світлана Б.	10
Соня Б.	20
Микита В.	10
Костя В.	40
Оля В.	30
Коля Г.	30
Катя Г.	70
Віталія Г.	30
Петро Г.	70
Ніна Г.	60
Віра Д.	70
Євген Д.	30
Олена Ж.	50
Олексій Ж.	60
Мілана З.	30
Антон К.	60
Маша К.	70
Микита К.	60
Оксана К.	50
Єва Л.	40

Стас Л.	20
Катя Р.	20
Оля Т.	20
Іра Т.	20
Кирило Я.	30
Світлана Я.	40

Таблиця 2

Визначення рівня мовленнєвої компетентності дітей раннього дошкільного віку (кінець експерименту)

Ім'я вихованця	Бал
Катя А.	60
Оля А.	100
Кіра Б.	90
Кирило Б.	70
Світлана Б.	90
Соня Б.	100
Микита В.	80
Костя В.	40
Оля В.	30
Коля Г.	90
Катя Г.	70
Віталія Г.	100
Петро Г.	70
Ніна Г.	60
Віра Д.	90
Євген Д.	90
Олена Ж.	50

Олексій Ж.	100
Мілана З.	30
Антон К.	90
Маша К.	90
Микита К.	60
Оксана К.	50
Єва Л.	40
Стас Л.	90
Катя Р.	50
Оля Т.	90
Іра Т.	50
Кирило Я.	90
Світлана Я.	40